

BİA VE BİA EĞİTİM ÇALIŞMALARI ÜZERİNE

Sevda ALANKUŞ*

Bağımsız İletişim Ağı (BİA), Türkiye'deki yaygın/ülkesel medya ortamının teksesliliğinden rahatsız olan IPS İletişim Vakfı, TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği) ve TTB (Türk Tabipleri Birliği) gibi sivil toplum kuruluşlarının alternatif bir medya ağına duydukları gereksinimle; "yerellerin sesi" olmak üzere yola çıkan, ancak ekonomik, siyasal, yasal zorluklar nedeniyle bunu yapabilmekten alıkonan yerel medya kuruluşlarının, ayakta durabilme mücadelelerinin bulunduğu yerde doğdu. Bu yüzden de, hedefini halihazırdaki teksesliliğin sorumlusu olan ülkesel ölçekli kamusal ve ticari medya karşısında, sivil toplumun kendini ifade edebilmesinin aracı olarak, "**yerel medyanın güçlenmesi**" olarak koydu. Başka ifadeyle, anti-teknelci düzenlemeler gerçekleştirilmediği; kamu hizmeti yayıncılığı çokkültürlülük politikaları doğrultusunda ve "özerk" olarak yeniden yapılandırılmadığı süreçte, farklı ka-

---

* Doğu Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı, BİA² Eğitim Danışmanı.

muların seslerini duyurmalarına izin vermeyecek olan mevcut yaygın medya ortamının, ancak güçlü bir yerel/sivil medyanın varlığıyla dengelenebileceği, çoğulculuğa açılacağı tespiti-nden yola çıktı.¹ BİA bu anlamda, yerel medyanın güçlenmesi yoluyla, Türkiye'deki medya ortamının demokratikleşmesini hedefleyen bir projenin adı.

BİA yerel medyanın güçlenmesinden ne anlıyor?

BİA, yerel medyanın güçlenmesinden, yerel medya kuruluşlarının karşı karşıya buldukları ekonomik, siyasal, yasal güçlükler karşısında kendi ayakları üzerinde durabilecek duruma gelmelerini anlıyor. Ancak bu güçlenmeyi yerel medyanın yaygın medyayla rekabet edebilmesi anlamında tanımlamıyor. Nedeni de, sadece böyle bir rekabetin imkansızlığıyla değil, bu rekabetin yersizliğiyle ve yerel medyanın tanımı gereği farklı bir "üretim" talip olmasıyla ilgili. Yani yerel medya kurumları, ülkesel/yaygın medyanın hedef kitlesini kazanıp, kendilerinde tutmaya değil; onun geniş bir yelpazeye yayılmış okur/dinleyici/izleyici kitlesinin beklentileri açısından hiçbir

¹ Burada esinlendiğim model, Süleyman İrvan'ın bu meseleler üzerine düşünen iki İngiliz araştırmacı John Keane ile James Curran'ın önerdiklerini bir araya getiren modeli oldu. Bu modelde, siyasal iktidarın kontrolünden kurtulmuş kamu hizmeti medyalarının merkezde yer aldığı, etrafında tekelleşme eğilimlerinin önüne geçildiği ticari medya ile sivil toplum medyaları bulunduğu üç halkalı bir medya ortamı tasarlanıyor. İlgili çalışmalar için bkz. J. Keane (1992) *Medya ve Demokrasi*, çev. H. Şahin, İstanbul, Ayrıntı, 1992; J. Curran (1994), "Kamusal bir Alan Olarak Medyayı Yeniden Düşünmek", çev. S. İrvan, *İLEF Yıllık '93* : 215-243; ayrıca S. İrvan (1994), "Demokratik Sistemde Medyanın Rolü", *Birikim* (68/69) : 76-83. Ayrıca Curran'ın medyanın demokratikleşmesiyle ilgili modelini daha ayrıntılı olarak işlediği bir diğer yazı için bkz. J. Curran (2002), "Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Bicme", *Medya, Kültür, Siyaset*, der. S. İrvan, Ankara, Alp Yay.

zaman dolduramayacağı bir boşluğu doldurmaya talipler: Cü-nümüzün yersiz/yurtsuzlaşmış insanına, coğrafi ya da kültürel olarak kendilerini ait duyabilecekleri **yer**'ler gösteriyorlar. Bu yüzden de, belki yerel medya ile yaygın medyanın her ikisi de, aynı temel -haberlendirme ve eğlendirme- işlevleri yerine getiriyorlar, ancak bunu farklı farklı biçimlerde yapıyorlar ya da yapmak zorundalar.

Özetle, yerel medya ile yaygın medya birbirlerinin yerini ancak kısmen doldurabilecek şekilde üretimler hedefleyen, birbirinin yerini almadan yan yana, paralel işleyen kanallar olma özelliği taşıyorlar. Bu tespit bizi iki önemli sonuca götürüyor. Birincisi, yaygın medya karşısında, **yerel medyanın vazgeçilmezliği**. Örnek olarak gazetelerin tarihine bakalım. Gazeteler, ilk ortaya çıkışları itibariyle yereldiler. Ancak taşıdıkları gücün farkına varılması, onlara ulus-devletin siyasal sınırları içerisinde "birlik ve beraberliği" sağlamak üzere, ulusal bir dil ile ulusal kimliğin inşası gibi önemli bir misyon yüklenmesine yol açtı. Sonraları aynı misyonu ortaya çıkış sırasıyla radyo ve televizyon da üstlendi. Bu defa radyo istasyonları ile televizyon kanalları, özellikle de okuma yazma oranının düşük olduğu gelişmekte olan ülkelerin uluslaşma ve modernleşme süreçlerinde önemli işlevlerle donatıldılar, bu nedenle, ulusal/merkezi biçimde yapılandırılarak siyasal iktidarların denetiminde tutuldular. Ancak biliyoruz ki, ulusal/merkezi nitelikli haber medyasının yanı sıra, yerel nitelikli medya karşılaştığı -özellikle de yerel radyo ve televizyonlara yönelik- her türden engellemeye karşın, varlığını sürdürdü. Çünkü, ulus-devletlerin "ulusal birlik ve beraberlik" adına yürüttüğü bütün kültürel olarak tektipleştirici politikalara rağmen, bir yandan ulus-devlet öncesinden devralınan etnik, dinsel, kültürel farklılıklara dayalı yerel kim-

likler varlıklarını korurken; diğer yandan ulus-ötesi aidiyetler sunan “çevrecilik” gibi- yeni aidiyet tanımları ortaya çıkmıştı ve bunların her biri, kendilerini ifade etme ihtiyacı içindeydiler. Kullandıkları kanallar ise, eskiden olduğu gibi, şimdi de, yayıncılığını her zaman ortalama, genel ve geniş bir kitleye göre yapmak durumunda olan ticari ya da kamusal nitelikli yaygın/ülkesel medya değil; özgül, farklılaşmış grup çıkarlarına sahip, tanımlı kitlelere seslenen **yerel medya** veya **sivil toplum medyaları** oldu. Yerel medya özellikle de sivil toplum medyalarının -çoğunlukla yasal engellemeler nedeniyle- mevcut olmadığı durumlarda, hep çok önemli olmaya devam etti.

Yaygın/ülkesel medya ile yerel medyanın birbirlerinin yerini tutmalarının mümkün olmadığı, dolayısıyla aralarındaki ilişkinin rekabet ilişkisi olamayacağına dair yukarıdaki tespitin, bizi götürdüğü ikinci sonuç ise şu: **Yerel medyanın yaygın medya ne ise, o olmaması gerekiyor**. Bunun anlamı, yerel medyanın sadece farklı değil, genel geçer olana alternatif bir kurumsallaşma ve habercilik anlayışı içinde olması demek. Dünyada yerel/sivil medya kuruluşlarının alternatif olarak örgütlenme ve habercilik yapımlarına dair deneyim oluşturacak çok sayıda örnek var.

BİA da bu konuda önemli bir deneyim oluşturuyor ve Türkiye’deki ilk örnek. O halde yukarıdaki başlıkla sorulan soruya şimdi cevap verelim: BİA, yerel medyanın güçlenmesinden onun alternatif bir biçimde örgütlenmesini ve habercilik yapmasını anlıyor.

Alternatif bir yerel medya örgütlenmesi ve habercilik örneği olarak BİA

Yukarıda sivil toplum kuruluşlarıyla, yerel medyanın gereksinimlerinin buluşması sonucu ortaya çıktığını belirttiğimiz BİA, örgütlenme açısından, yerel radyo/gazeteler arasında haber ile program üretimi/paylaşımı temelinde yatay bir dayanışma ağını hayata geçiriyor. Bu anlamda bir yerel medya inisiyatifi ve yerel medyanın ancak böyle inisiyatifler, alternatif örgütlenme projeleriyle ayakları üzerinde durabilir hâle geleceğini düşünüyor.

Bilindiği gibi, Türkiye’de tarihi ulusal medya kadar eski sayılabilecek bir yerel gazetecilik tarihi var ve ülkeye ilişkin medya tarihi “**Anadolu Basını**” da denilen- bu yerel gazeteler ihmal edilerek yazılamaz. Diğer yandan, Türkiye’nin çok-dinli/etnikli mirasından ötürü sahip olduğu -Cumhuriyet dönemiyle birlikte, bin bir güçlkle ve uzun yıllar sadece Hıristiyan azınlıklarla sınırlı olmak üzere çıkarılan- köklü bir “**azınlık gazeteleri**” geleneği de mevcut. Ayrıca özellikle 1980’lerin ortalarından itibaren, farklı İslamcı çevreler ile politik duruşları temsil edenlerden, çeşitli altkültür gruplarıyla, etnik gruplara ait olanlara kadar muhalif/alternatif sayılabilecek içeriklerle yayımlanan gazete/dergilerin sayısında bir patlama yaşandığını da biliyoruz. Başka ifadeyle yazılı basın söz konusu olduğunda -içine yerel gazeteleri de katarak söylersek- Türkiye’de medya ortamının, dolayısıyla da siyasal sistemin çoğulculuşması açısından varlıkları çok önemli olan sivil (toplum) medya(sı) örnekleriyle karşılaşabiliyoruz. Radyo ve televizyon yayıncılığı söz konusu olduğunda ise, karşımıza daha farklı bir fotoğraf çıkıyor. Yasal düzenlemeler sivil toplum örgütlerinin, vakıfların, derneklerin, et-

nik, dinsel, kültürel vb. grupların radyo/televizyon sahibi olmalarına izin vermediği için, dünyanın çeşitli ülkelerinden örneklerini bildiğimiz sivil medya kurumları ile Türkiye’de karşılaşmıyoruz. Ancak, kamusal nitelikli değil, ticari nitelikli işletmeler olarak yayıncılık yapabiliyor olsalar bile, yerel radyo/televizyonlar, kısmen bu boşluğu dolduruyor. Özellikle de, 1990’ların ortalarından başlayarak yerelerde kendi hedef kitlelerini oluşturmayı başaran yerel radyolar, bu anlamda önemli bir işlev yerine getiriyor.

Ancak gerek yerel gazeteler, gerekse yerel radyolar çok çeşitli güçlüklerle karşı karşıya bulunuyorlar. Derecesi ve türü, bölgeden bölgeye ve izledikleri yayıncılık politikasına göre değişmekle birlikte, çok çeşitli ekonomik, siyasal, yasal baskılara maruz kalıyorlar. Ekonomik olarak sadece reklam gelirlerine dayanmak zorundalar, bu, birçoğu küçük ölçekli aile şirketi niteliğinde olan yerel gazete/radyoları, bir yandan yerelerde reklam pastasının zaten büyük olmamasından, diğer yandan mevcut reklamların da, medya kuruluşlarının çeşitli yerel ekonomik/siyasal güç ve iktidar merkezlerine yakınlığına göre dağılıyor olmasından ötürü, ekonomik olarak ya bağımlı ya da güçsüz kılıyor. Yasal düzenlemelerin yerel radyo ve gazeteleri bu anlamda rahatlatacak -örneklerini Batılı ülkelerde gördüğümüz türden- hiçbir kamusal destek veya fon öngörmemiş olması, dahası sivil toplum örgütlerinin, vakıfların, hatta okur/dinleyicilerden gelebilecek her türlü ekonomik desteği engelliyor olması, onları ekonomik sorunlarıyla başa çıkabilmek konusunda yalnız bırakıyor. Ayrıca örneğin yerel radyolar yeniden-düzenleyici yasanın frekans dağılımı konusunda getirdiği koşulların zorluğu ile, bu dağılımın hâlâ daha yapılmamış olmasından kaynaklanan bir belirsizlikle de karşı karşıyalar. Belirli bir politik/toplumsal/kültürel duruşu temsil eden

-bu hâllerıyla de yine örneklerini Batılı ülkelerde gördüğümüz “topluluk radyoları”nın gördüğü işlevi gören- yerel radyolar, bir yandan RTÜK tarafından kapatılma korkusu yaşarken, diğer yandan yerel otoritelerin açık ya da örtük baskılarına maruz kalıyorlar. İçinde buldukları ekonomik zorlukların bir yansıması olarak, yeterince nitelikli insan gücü çalıştıramamalarından ötürü, teknik ve içerik kaliteleri sorunlu oluyor. En kolayını tercih edip, “müzik kutusu” niteliğinde radyolara dönüşüyorlar ki, burada da telif haklarıyla ilgili düzenlemeler karşılına çıkıyor. Bütün bunlar, bağımsız bir çizgide, ya da belirledikleri siyasal/toplumsal çizgiden ödün vermeden gazetecilik/yayıncılık yapmayı güçleştiriyor. Birçok yayın kuruluşu bu yüzden çareyi ya mevcut statükocu siyasal partilerden birine yaslanmakta ya da İstanbul merkezli yaygın medyanın yerellerdeki temsilcilerine dönüşmekte buluyorlar. İkisini de yapmayanlar, ya kapanıyor/kapatılıyorlar, ya da mevcut çizgilerini sürdürüyor olmaktan ötürü, hiçbir “hukuki” neden bulunamıyorsa, gazetecilik yapmaktan alıkonulmalarına bahane oluşturabilecek sayısız bürokratik gerekçeden bir tanesi kullanılarak -yakınlarda *Datça Haber* gazetesinden Sinan Kara’nın başına geldiği gibi- bedeller ödemek durumunda bırakılabiliyorlar. Dolayısıyla yukarıda sadece çok azına değinebildiğim sorunlar, habercilik yapmayı, bunu da siyasal ve etik bir sorumlulukla yapmayı dert edinen yerel medyanın varlığını, ciddi biçimde tehdit ediyor.

Bu durumda, yerel medyanın ödünsüz bir anlayışla gazetecilik yaparken, ekonomik olarak da ayakta kalabilmeyi becerebilmesi için, her şeyi devletten ya da kamusal otoritelerden beklemek biçimindeki geleneği kırarak, kendisinin inisiyatifler geliştirmesi gerekiyor. Bu konuda da, aslında görelî olarak olduk-

ça şanslı bir dönem yaşıyor. Öncelikle, BİA *Habercinin Elkitabı* dizisinin üçüncüsü olan Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya ile, dizinin ilk kitapçığı *Medya ve Toplum*'daki çeşitli yazılarda da tartışıldığı gibi, giderek görel olarak ucuzlama eğiliminde olan yeni iletişim teknolojileri -özellikle de İnternet teknolojisi- yerel medyaya, daha önce hayal bile edilemeyecek olan **yatay dayanışma ağları** kurma olanakları sunuyor. İçerik olarak zenginleşmek, daha iyi habercilik yapmak, bir yandan yerelliğinizi korurken, diğer yandan "evrensel" sorun alanlarında bilgilendirici/mücadeleci mi olmak istiyorsunuz, bunun için gerekli teknoloji o kadar ulaşılabilir değil. Daha da önemlisi, artık, sadece "bütün dünyanın proleterleri" değil ama, sevindirici biçimde daha fazlası; "bütün dünyanın çevrecileri, savaş karşıtları, insan ve çekinik (kadın/çocuk/azınlık) hakları savunucuları, kapitalist küreselleşme karşıtları vb.", dünya tarihinde bu kadar uluslar-ası dayanışmadan yana arzulu ve kararlılar. O halde, yerel medyayı, yaygın medya karşısında ayrıcalıklı kılacak şekilde bir **alternatif habercilik** her zamankinden daha fazla mümkün, yeter ki, bu dert edinilsin.

Ancak tahmin edilebileceği gibi, genel geçer dışında bir şey yapmaya kalkışmak her zaman daha "maliyetli". Yani, alternatif habercilik yapmaya kalktığınızda ödemek zorunda olduğunuz ekonomik, hukuki, siyasal bedeller artabiliyor. İşte, yerel medyanın kendi kendini güçlendirme projesi olarak BİA'nın hedeflerinden bir tanesi de, bu "bedelleri" azaltabilmek için yerel medyaya yardımcı olmak. Böylelikle, BİA, tercihi uluslararası gazetecilik meslek ilkelerine saygılı, etik ve siyasal olarak sorumlu habercilik yapmak olan yerel/sivil medyanın karşı karşıya bulunduğu/bulunacağı hukuki sorunlar konusunda, "Hukuksal Destek Birimi" aracılığıyla ücretsiz danışmanlık da

veriyor. Dolayısıyla örneğin sadece alternatif habercilik yapıldığında ürkütülecek “fincancı katırları”nın açabileceği sorunlar karşısında değil, yayın hayatının gündelik gidişatı içerisinde basit bir ihmalin yol açabileceği hukuki sorunlar karşısında da yerel medyaya yasal çıkış yolları gösterilmiş oluyor.²

İkinci olarak BİA, Türkiye'nin tek sesli medya ortamında örnekleri çok az olan sivil toplum medyalarıyla birlikte, yerel medyayı, alternatif haber üretimi ve programcılık açısından hem kendi arasında dayanışmaya sokuyor, hem de besliyor. Yani yukarıda da belirtildiği gibi, diğer yörelerle ilgili haber vermek gerektiğinde sınırlı imkânlardan ötürü ya Anadolu Ajansı'nın ya da yaygın medyanın haberciliğine bağımlı olan yerel medyanın, “ortak haber havuzu” aracılığıyla öncelikle birbirlerinin yörelerinden haberlenmelerini sağlıyor. Bunun ne kadar önemli olabileceğini anlamak için, 1999'da Gölçük merkezli Marmara depremi sırasında, komşu ildeki deprem kayıplarını okur/dinleyicilerine iletebilmek telaşındaki yerel radyo/gazetelerin çaresizliğini hatırlayın.

Ya da, tam bu satırların yazıldığı sıralar olduğu gibi, okur/dinleyicilerinizin bütün Türkiye'de ve dünyada dalga dalga yayılan Irak'taki Anglo-Amerikan saldırganlık karşısında, Türkiye'deki değişik illerde yaşayan savaş karşıtlarının sadece üç büyük ilde gerçekleştirilenleri değil -çünkü biliyoruz ki yaygın medya sadece onlara haber değeri yüklüyor- büyüklü küçüklü diğer kentlerdeki savaş karşıtlarının neler yaptıklarını bilmek istediklerini düşünün. BİA, işte yerel medya kurumlarının kendi yerellerinde gerçekleşen, ancak sonuçları itibarıyla sadece yöreyi il-

² BİA Hukuksal Destek Birimi'nin çalışmaları BİA Hukuk Danışmanı Av. Fikret İlkiz ile Erol Önderoğlu tarafından yürütüldü. Ayrıca Fikret İlkiz, gerçekleştirilen yerel medya eğitim çalışmalarına, eğitmen olarak da katkıda bulundu. İlkiz'in seminer sunuş metinlerini, *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin, ikincisi olan elinizdeki *Medya, Etik ve Hukuk*'da bulabilirsiniz.

gilendirmeyebilecek haberleri İnternet ortamını kullanan ortak havuzda bir araya getirerek, isteyen bütün medya kuruluşlarının kullanımına sokuyor.

Böylelikle yerel medyayı haber ajanslarıyla ve yaygın medyanın “haber formatına” bağımlı olmaktan kurtarıyor - ki bu format biliyoruz, yerelerde olup bitenlere ancak orada herhangi bir “felaket” türü bir olay varsa bir “haber değeri” atfediyor. Ayrıca, günümüzde belirli yerel sorunların küresel sorunlardan ayrılmazlığı ölçüsünde, sadece yöresinde olup bitenlerden haber almanın okur/dinleyiciye yetmediğini düşünenecek olursak, yerel medyanın haberciliğini ulus- ötesi veya küresel gelişmelerle de beslemesi gerekiyor.

Çünkü yerel ve sivil medyalar okur/dinleyicilerini böyle haberlerle beslemediklerinde, onları sadece “yörel” ya da en fazla “ülkesel” sorunlarla ilgili, böylece içe kapalı, soyutlanmış topluluklar hâline getirme tehlikesi taşıyorlar. Bunu tercih etmediklerinde ise, yine belirli ulusal ya da küresel haber ajanslarıyla/yaygın medyanın haberlerine bağımlı kalıyorlar ki; bu da yukarıda değindiğim gibi yaygın medyanın “sansasyonel”, “felaket tellallığı” yapan, “güçlüden yana/tafı” habercilik anlayışının aynen yerelerde tekrarlanması anlamına gelebiliyor.

Dolayısıyla yerel medyanın ulus-ötesi haberleri alabileceği hatta verebileceği seçeneklere ihtiyacı var. Bunun için de ya, ulus-ötesi olarak erişilebilir durumda olan alternatif haber ağlarından, örgütlenmelerden yararlanması ya da bizzat kendisinin bu haber ağlarının bir parçası hâline gelmesi gerekiyor. BİA'nın yapmaya çalıştığı da bu anlamda, yerel medyayı hem küresel gelişmelerden haberdendirerek onu yaygın medya veya haber ajanslarına bağımlılıktan kurtarmak, hem de, yerelle-

rin kendi haberlerini de ulus-aşırı coğrafyalara ulaştırabilmele-
rini sağlamak (Bu ikincisini BİA İngilizce haber sitesi aracılığıyla yapıyor).

Şimdi (herkeslerden uzak olsun!) 1996'daki "**Kardak/İmia Krizi**" sırasında yaygın medyanın da "marifetiyle", komşumuz Yunanistan ile savaşa girmiş olsaydık ne olurdu, diye bir an düşünün. Önce bizi savaşa burun buruna getiren yaygın medyanın, bir de savaş çıkmış olsaydı nasıl habercilik yapacağını hayal edin; sonra da yerel gazeteler/radyolar olarak, okurunuzun/dinleyicinizin pür dikkat haber beklediği, sizin de -başka/alternatif bir haber kaynağınızın olmadığı böyle bir anda- "savaş körükleyiciliğinden sabıkalı" ulusal medyanın haberlerine bağımlı olarak yürüteceğiniz haberciliğin sonuçlarının ne olacağını kestirmeye çalışın.

Oysa dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan farklı acı deneyimlerden biliyoruz ki, "alternatif habercilik" ya da "etik ve siyasal olarak sorumlu habercilik" hep çok önemli, ama en önemli olduğu zamanlar, ünlü deyişle söylersek "gerçeğin verilen ilk kayıp olduğu", savaş zamanları... Yani, savaş/kriz zamanlarında da, barış zamanlarında da bizim ihtiyacımız olan "savaş çıkırtkanlığı" değil, "barış çağrısı" yapan bir habercilik, bu da yaygın medyanın yapmadığı ya da yapamayacağı bir şey.³

³ Bir örnek: Eski Yugoslavya topraklarındaki Kosova krizi sırasında, bölgeden devlet kanallarının tek sesli yayını dışında hiçbir haber alabilmek mümkün değilken, 1993'te bağımsız gazetecilerin kurmuş oldukları alternatif *BETA Haber Ajansı*yla, bir radyo istasyonunun (**B-92'nin**) öncülüğünde bir araya gelen *Bağımsız Yayıncılar Birliği*ne (*ANEM*) bağlı radyoların her biri, oluşturmuş oldukları ağlar üzerinden savaş bölgesinden karşı haber akışını sağlamaya çalışmıştır. Bu arada, bir süre sonra susturulan **B92**, ulus-aşırı bir sivil medya dayanışmasıyla kendisine sağlanan *server (sunucu)* üzerinden yayınlarını İnternet ortamına taşıyabildiği için, bütün savaş boyunca, bölgeden alternatif haber geçebilen tek kaynak durumuna gelmiştir. Yine, **B92** savaşın en şiddetli günlerinde, yaygın medyanın asla yapmayacağı bir şeyi yaparak, İnternet'teki sayfasını Arnavutlar'a ait gazete *Koha Ditore* ile paylaşmış, hatta "**Koso-**

O halde, BİA gibi alternatif habercilik yapan inisiyatifler ile örgütlenmelere bugün her zamankinden daha çok ihtiyaç var, ayrıca bunu yapabilmek her zamankinden daha kolay.⁴ Bir örnek olsun, tam bu satırların yazıldığı günlerde, Irak saldırısına karşı onlarca İnternet sitesinden, binlerce barış yanlısının emekleriyle savaş karşıtı haberler akıyordu. Ayrıca yine örneğin Türkiye'deki barış yanlıları, alternatif bir yerel/sivil toplum medyası kimliği taşıyan (İstanbul'da 94.9 üzerinden yayın yapan, bu arada İnternet ortamında da dinlenebilen) *Açık Radyo*'da, hafta içi her gün 10:30-11:00 arasında "Barış Bandı" adıyla yapılan yayında dünyanın ve Türkiye'nin çeşitli yerlerinden yükselen barıştan yana seslerden, söyleşilerden, çabalardan haberlenebildiler. Şimdi bunun, kalıcı hâle getirildiğini, savaş zamanları dışına taşan sürekli barış haberciliği olarak boyutlandırıldığını ve de aynı hedefi paylaşan sivil medya kuruluşlarının, inisiyatiflerin bölgesel haber ağına dönüştüğünü düşünün, içiniz ferahlamaz mıydı?

---

vo/a sorununun Sırp ve Arnavut tarafların karşılıklı iddialarına açmıstır (Bu arada "Kosovo/a" biçimindeki yazış tarzının, bölgenin adının Sırp ve Arnavutlar tarafından yukarıdaki nüansla yazılıyor olmasından kaynaklandığını, "politik olarak doğru" bir tercih olduğunu eklemeliyim).⁴ Ancak bu kadarının yeterli olmadığını da hatırlatalım. Evet, halihazırda savaş karşıtı ya da çevreci vb. ulus-aşırı hareketlerin/inisiyatiflerin İnternet siteleri ile radyo/televizyonlarının bu tür "küre-yerel" ağları var. Bunlardan özellikle de -bütün Amerika kıtasını kapsayan örnekler gibi bölgesel nitelikli olanlar çok başarılı örnekler oluşturuyorlar. Ama, örneğin Türkiye'deki herhangi bir yerel medya/sivil medya kurumu bildiğim kadıyla henüz böyle bir ağ içerisinde değil, buna BİA'da dahil. Oysa kanımca bu tür inisiyatiflerin bir an önce-özellikle de komşu bölgelerdeki -Trakya, Balkanlar, Orta Doğu, Kafkasya -benzer nitelikli yerel/sivil medya kuruluşlarıyla ilişkiye geçilerek- oluşturulması gerekiyor. Bu arada alternatif haber ağlarıyla ilgili örnekler için, elinizdeki kitapçıkta, benim "Demokratik bir Medya Ortamı için Yerel/Sivil Medya" başlıklı yazım ile, Beybin D. Kejanlıoğlu'na ait "Medya ve Toplum İlişkisi ve Küreselleşmenin Yerel Medyaya Sunduğu Olanaklar"; Mine Gencel Bek'in "Yerel Politika ve Yerel Medya"; ayrıca yine *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin 5. kitapçığı *Radyo ve Radyoculuk*taki, Nilüfer Timisi imzalı, "Küresel İletişim Ortamı ve Radyolar" başlıklı yazılara bakabilirsiniz.

Son olarak, BİA'nın yerel medyayı alternatif habercilik yapabilmek açısından güçlendirmeye yönelik bir diğer katkısını, yeterli ve nitelikli profesyonel istihdam etme gücünün içerisindeki yerel medya kuruluşlarının çalışanlarına yönelik olarak gerçekleştirilen eğitim çalışmaları oluşturuyor. Çünkü, alternatif içerikli habercilik yapabilmek, alternatif örgütlenme desteğiyle birlikte, haberi okur/dinleyiciye belirli bir sunum kalitesiyle ulaştırabilmeyi de gerekli kılıyor. Acaba BİA'nın yerel medya çalışanlarına yönelik eğitim programları nasıl bir anlayışla örgütlendi ve nasıl gerçekleştirildi?

BİA yerel medya eğitim çalışmaları

BİA Yerel Medya Eğitim Programları, Türkiye'deki yerel medyanın, etik ve siyasal olarak sorumlu ve mevcut/yaygın olana alternatif bir anlayışla dokunmuş habercilik yapabilecek teorik ile teknik bilgi donanımına sahip olmalarını sağlayacak bir anlayışla desenlendi. Dolayısıyla iki ilke üzerinde temellendirildi. İlk olarak, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan ticarileşme/tekelleşme ve siyasal iktidar/güç merkezlerinin kontrolüne girmek biçimindeki iç içe geçmiş süreçlerle rayından çıkmış olan **"mevcut gazetecilik anlayışıyla pratiğinin"** dönüştürülmesi gerektiği gibi bir ilkedен yola çıkıldı. Bu anlamda BİA eğitim çalışmaları, günümüzde gazeteciliğin almış olduğu biçim kadar, "ideal" olarak sunulan gazetecilik ilkelerini de sorgulayan arayışları yansıtacak şekilde tasarlandı. Ancak bunu yaparken amaç kuskusuz, yaygın ya da yerel medyada yapılan haberciliği ya da medya ortamını bir çırpıda düzeltecek hazır bir reçete sunmak değildi, yerine bütün bunları dert edenler için, ufuk açıcı kapılar aralanması hedeflendi.

Bu iddiayı biraz açacak olursak; BİA eğitim çalışmaları desenlenirken öncelikli hedef, en acil sorun olarak gördüğümüz **“politik ve etik olarak doğru ve sorumlu”** bir medya/gazetecilik/habercilik anlayışının yerleştirilmesi ve bunun için gerekli her türlü önlemin alınması olarak belirlendi.⁵ Buna bağlı ve daha uzun soluklu bir hedef olarak ise, Türkiye’deki medya ortamının belirleyici niteliğini “çokluk” olmaktan çıkarıp, “çoğulculuk” kılacak şekilde, mevcut olandan farklı yeni gazetecilik/medya modelleri üzerine düşünölmeye ve eylene başlanması konu. Nitekim elinizdeki de dahil, BİA *Habercinin Elkitabı* dizisinde bir araya getirilen yerel medya eğitim çalışmalarının seminer metinlerinde, bize mevcut medya ortamıyla, gazetecilik/habercilik anlayışımızı sorgulatarak, yeni “kapılar aralamaya” çalışan bu teorik/pratik arayışların izlerini bulabileceksiniz.

Söz konusu ilkenin, eğitim çalışmalarımıza yansması ise şöyle oldu: “ideal” gazetecilik/habercilik ilkelerine kodlarına uygun habercilik nasıl yapılmalı, sorusuna cevap vermeye çalışanlar kadar, bizzat bu ilkelerle mesleki kodların “statükodan yana” niteliklerini sorgulayan seminerler de gerçekleştirildi. Bu arada eğitim çalışmalarının önemli bir ayağını da “medya ve etik” konusunda gerçekleştirilen seminerler oluşturdu. Böylelikle, yukarıda belirtilen uzun vadeli hedefe uygun olarak Türkiye’deki mevcut gazetecilik anlayışıyla/pratiğı üzerine dönüştürücü bir etki yaratabilecek seçenekler üzerine düşünölmeye sağlanmaya çalışıldı. Örneğın BİA *Habercinin Elkitabı* dizisinin dördüncü kitapçığı olan *Gazetecilik ve Habercilik* için de işlenen **“Yurttaş Gazeteciliğı”** ile bunun Türkiye’de ve ye-

⁵ “Etik ve politik olarak sorumlu gazetecilikten” ne anladığımızı dair belirlemeleri kitapçığın “Önsöz”üne sakladık.

rel medya tarafından uygulanabilirliğine ilişkin tartışmalar işte bu çerçevede gerçekleştirildi.⁶

BİA yerel medya eğitim programları desenlenirken gözetilen ikinci ilke ise, “**gazetecilikle ilgili teori ve pratiklerin birbirinden ayrılmazlığı**” oldu. Başka ifadeyle, eğitim programları, çoğunlukla birbirlerinin yerini alabilirlermiş ya da ikincisi lehine birincisinden vazgeçilebilirmiş gibi yaklaşılan “gazetecilik teorisi ile pratiğinin birliği” üzerine kuruldu. Biz iletişim eğitimcileri yıllardır, genellikle de yaygın medya mensubu gazeteciler/yöneticiler tarafından, öğrencilerimizin kafalarını bir sürü gereksiz teorik bilgiyle doldurup, onlara nasıl haber yazılacağını ya da nasıl haber kurgulanacağını -gazetecilik pratiğini- öğretmemekle eleştiriliyoruz. Hatta bazen akademik çevrelerde dahi, benzer görüşleri temsil eden meslektaşlarla karlaşıyoruz. Bu nedenle de sınırlı bütçeli fakülteler olarak -sürrekli yenilenen, bu yüzden de hemen eskidikleri için hiçbir zaman tam olarak takip edemeyeceğimiz- teknolojilere, stüdyolara para yetiştirmek baskısıyla yüz yüze yaşıyoruz. Oysa şunu unutmamak gerekiyor, başka diğer meslekler gibi, gazetecilikte her şeyden önce dünyayı görme ve bu dünyada kendisine bir konum/yer/ taraf belirleme, sonra da bu konum içinden baktığımızda gördüklerimizi sözle, yazıyla, fotoğrafla ya da diğer görsel malzemelerle yeniden-kurmaca işi. Dolayısıyla nereden ve nasıl baktığınız, neyi görüp neyi göstermek isteyeceğinizi, sonra da bunları göstermek üzere nasıl yeniden-kuracağınızı belirliyor. İşte bu yüzden iletişim/gazetecilik eğitimi

⁶ “Yurttaş Gazeteciliği” kavramı, ortaya çıkışı ve uygulanmasına ilişkin örnekler için, bu gazetecilik anlayışı ve uygulamalarıyla ilgili tartışmaları Türkiye’deki akademik çevrelerle, basın çevrelerinin gündemine taşıyan Ragıp Duran’ın, *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin, dördüncü kitapçığı *Gazetecilik ve Habercilik*’teki “Yurttaş Gazeteciliği” başlıklı yazısına, bunun Türkiye’de yerel medya tarafından uygulanabilirliği ile ilgili olarak da, İncilay Cangöz’ün “Yurttaş Gazeteciliği ve Yerel Basın” başlıklı seminer metinlerine bakılabilir.

dünyayı anlamlandıracağımız kavramsal çerçevelerle birlikte, bunları nasıl belirli bakma biçimleriyle yeniden-çerçeveleyip sunacağımız konusunda yollar gösteren bir eğitim olmalı. Yoksa, medya -taşıdığınız kamera, fotoğraf makinesi ya da kaleminiz- sahiden de size, Pop Art temsilcisi Andy Warhol'un ünlü deyişiyile "herkesi 15 dakikalığına 'meşhur' etmeyi" sağlayacak bir güç veriyor. Yani, o zaman sorun, sözcüğü mecazi anlamda kullanırsak, kimi, niçin ve nasıl "meşhur" etmek istediğinizle (yani yine "etik/politik bir tercihle") ilgili bir sorun daha çok. Yoksa, benim öğrencilerimde gözlediğim gibi, sırtınıza bir kamera yüklenip sokağa çıktığınızda birden sahip olduğunuz bu güçle yürüyüşünüz bile değişebiliyor, ancak iş kimi, niçin ve nasıl çekmeniz ve göstermenizle ilgili bir tercih yapmaya gelince, hayatta duruşunuzu belirleyen bir entelektüel/teorik donanımınız yoksa, ortaya "ürün" olarak çıkan en fazla düğünlerde yapılan video kayıtlar gibi bir şey olabiliyor; birbirinin aynı, bıktırıcı, tek bir merkeze odaklı vb... O halde, dünyayı kavramsal/teorik olarak nasıl anlamlandırdığınız gazetecilik anlayışınız ile pratiğinizi aynı anda belirliyor. Yoksa ikincisini öğrenmek nihayetinde herkesin yapabileceği teknik deneyim ve usalık edinme işi, ancak gazetecilik hiç de bundan ibaret değil. Dolayısıyla tekrarlanarak söylenirse, BİA eğitim programları gazetecilik/haberciliğin teorik ve uygulamaya dönük boyutlarının iç içeliği gözetilerek gerçekleştirildi.

Son olarak, BİA projesi kapsamında gerçekleştirilen eğitim çalışmalarını iki aşamalı olarak desenlendi. 2001'de 9 kent merkezinde/bölgede, 141 yerel medya kuruluşundan (58 gazete, 51 radyo, 12 radyo-TV, 18 TV, 1 haber ajansı ve 1 online gazete) 270 yerel medya (gazete/radyo/televizyon) profesyoneliyle gerçekleştirilen birinci aşama programının amacı, yukarıda ayrıntı-

lı olarak anlattığımız hedefler/ilkelere çerçevesinde katılımcıları daha çok genel olarak günümüzde medyanın, özel olarak da yerel medyanın rolü, medya'daki etik sorunlar ve gazetecilerin hukuksal sorunları üzerine düşündürerek kendi gazetecilik pratiklerini bir öz-düşünümsellik ile değerlendirmelerini dolayısıyla "başka bir gazetecilik anlayışı ile pratiğine" yönelebilmeleri için bir kapı aralamaktı. Ayrıca, yine bu birinci aşama eğitim çalışmaları içerisinde, bir yandan yeni iletişim teknolojileri ile bunların yerel medyaya sunduğu yeni imkânlar, diğer yandan, genel olarak radyo ve yazılı basın ayırımı yapılmaksızın "haber ve habercilik" ile "haber değerlendirme ve yazım" atölyeleri gerçekleştirildi. 2002 sonu ve 2003 başında 3 kent merkezi/bölgede, 169 medya kuruluşundan (87 radyo, 82 gazete) 213 katılımcıyla gerçekleştirilen ikinci aşama programlar ise, esas olarak daha özgül hedefler için tasarlandı. Katılımcıların gazetecilik anlayışlarıyla pratiklerini yeniden biçimleyebilmeleri konusunda birinci aşama programlarla aralanan kapı biraz daha açılarak, yerel medyaya yönelebileceği adresler gösterilmeye çalışıldı. Ayrıca yazılı basın ile radyolardan katılımcılar için ayrı ayrı olmak üzere araştırmacı gazetecilik ile radyo gazeteciliği/haberciliği, sayfa tasarımıyla basın fotoğrafçılığı konularında atölye çalışmaları gerçekleştirildi. Ek olarak, Ankara ve İzmir olmak üzere iki büyük merkezde bütün bölgelerden katılımcılara açık olmak üzere, iki günlük "Sunuculuk ve Spikerlik" kursları da düzenlendi.

Toplam 35 kent ve ilçelerinden gelen gazetecilerin katıldığı BİA birinci ve ikinci aşama yerel medya eğitim programlarında Türkiye'nin çeşitli illeriyle, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki (KKTC) iletişim fakültelerinden öğretim üyeleri/görevlilerinin yanı sıra, hem akademisyen hem gazeteci olan eği-

timcilerden, ek olarak yaygın medyada çalışmakla birlikte etik ve politik olarak sorumlu ve doğru gazetecilikleriyle ünlenmiş gazetecilerden yararlanıldı.

BİA eğitim çalışmalarının konusunu oluşturan seminer ve atölye çalışmalarının sunuşlarıyla, kimi sunuşlar sonrasında gerçekleştirilen tartışmalar *BİA Habercinin Elkitabı* dizisi olarak kitaplaştırıldı. Elinizdeki kitapçık bu dizinin ikinci kitapçığı ve “Medya, Etik ve Hukuk” genel başlığı altında yapılan sunuşları bir araya getiriyor.

ÖNSÖZ

BİA “Medya, Etik ve Hukuk” seminerleri ile elinizdeki kitapçık üzerine

Elinizdeki *Medya, Etik ve Hukuk* kitapçığı *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin ikincisi ve yerel medya eğitim çalışmalarının ilk aşamasında gerçekleştirilen iki farklı grup seminerin metinlerini bir araya getiriyor. Biliyoruz ki, bugün Türkiye’de yerel medyayı da güçlendirecek demokratik bir medya ortamının gerçekleşmesinin önünde çeşitli engeller var. Elinizdeki kitapçığı oluşturan konular iki önemli engel üzerine yoğunlaşıyor. Bunlardan birisi, medyanın ya da daha doğru söyleyişle medya çalışanlarının gazetecilik pratiklerini icra ederken aldıkları **etik konumdan**; diğeri ise medyanın ya da çalışanlarının içinde hareket edebilecekleri alanı tanımlayan hak ve özgürlüklerle ilgili sınırlardan yani **hukuksal çerçeveden** kaynaklanan engeller. Dolayısıyla, birisi gazetecilerin kendi kendilerini (öz/içsel) kontrolü, diğeri ise medyanın üst/dışsal otorite tarafından kontrolüyle ilgili olan tabiatı gereği farklı ancak karşılık-

lı olarak birbirini etkileyen iki alanı ilgilendiren **medya etiği ve hukuku** konusundaki tartışmalar bu kitapçığın konusu oluşturuyor.

Neden medya etiği ve hukuku?

Son yıllarda gerçekleştirilen muhtelif araştırma sonuçlarına göre, Türkiye’de gazeteciler, politikacılarla birlikte **en az güvenilir meslek/kurum** kategorisinde yer alıyorlar. Bu sonuçlara bakacak olursanız ortada Türkiye’deki demokrasinin geleceğiyle ilgili olarak umutsuzluğa kapılmamıza neden olabilecek iç karartıcı bir tablo var. Çünkü demokrasiyi “bizleri” temsilen hayata geçirecek olanlar (politikacılar) ile, onun işleyişini “bizim” adımıza denetleyecek olanlara (basın/medya) güvenilmediği böyle bir durumun anlamı; siyasal rejimin geleceğinin tabiatları gereği **demokratik olamayacak** güçlere bağlanması demek. Bunun sonuçlarını ise, halen yaşamaya devam ettiğimiz siyasal deneyimlerinden çok iyi biliyoruz.

Demek ki, Türkiye’deki demokratikleşmesinin önündeki en önemli engellerden birisi, bizzat medyanın/gazetecilerin uğradığı “güven yitimi”. Bu güven yitimi ise; içinde bulunulan **etik çöküntü** ile ilgili. Bu etik çöküntünün nedenlerini belirleyebilmek için de, hem küresel hem de ulusal medya ortamı üzerine burada ayrıntılı olarak yapamayacağımız bir ekonomik, siyasal, kültürel çözümleme çabası gerekiyor. Çok özetle söylenirse Türkiye’deki yaygın medya kuruluşlarının özellikle 1980’lerin ortalarından itibaren “Bab-i âli’den İkitelli’ye” taşınmaya başlamalarıyla imlenen yatay, dikey ve çapraz tekelleşme bunun nedenlerinden birisi. Ne mi demek istiyorum?¹

Bir ülkedeki “ulusal” medya kuruluşu, sadece bir dizi televizyon, gazete, radyo, film şirketi sahibi olmakla kalmayıp, aynı zamanda banka sahibi olarak finans, elektrik şirketi sahibi olarak enerji sektörünün ve daha benzeri diğerlerinin içindeyse, ayrıca futbol klübü, telekomünikasyon şirketi sahibiyse, elindeki gücü, bu şirketlerinin çıkarları için kullanacağı açıktır. Ayrıca yine bu gücünü ekonomik çıkarlarını garantileyecek siyasal iktidar merkezlerini etkilemek üzere seferber edeceğini, olmadı bizzat kendisini siyasal bir güce tahvil etmek üzere davranacağını tahmin etmek de kolaydır (Bu sonuncu duruma örnek isterseniz, İtalya’dan Silvio Berlusconi’yi, Türkiye’den Cem Uzan’ı veririm). Bir de tabii, bu pek de Türkiye’ye özgü olmayan ekonomik nedenlerle çoğu defa iç içe geçmiş olan, bize “özgü” toplumsal/kültürel nedenler var, söz konusu “etik çöküşün” arkasında. Bu anlamda “Türkiye’de medyanın toplumla ilişkisinde kendisini nerede ve nasıl konumladığı/gördüğü” gibi bir soruna göz atmak medyanın bugün içinde bulunduğu durumu anlamamıza yardımcı olabilir. Nitekim Türkiye’deki modernleşmenin tarihini yazan kitaplardan Türkiyeli merkez aydınların kendilerine biçtikleri toplumu modernleştirme/Batılılaştırma rolünün gereğiyle kalem oynattığı alanlardan birisi olarak ulusal medyanın **toplumun üzerinde bir mevkide** (hatta askeri bir terim kullanayım; “**mevzide**”) konumlandığını ve misyonu gereği Cumhuriyet’in kurucusu ve takipçisi olan siyasal, askeri seçkinlerin yanında ve “onların” biçimlediği sta-

---

¹ Bu noktada benim *Medya ve Toplum* kitapçığındaki “Demokratik Medya Ortamı için Yerel/Sivil Medya ve Yeni İmkânlar” başlıklı yazım Türkiye’deki medyanın içinde bulunduğu “güven yitimi” ile “etik çöküntünün” ekonomik nedenleri üzerine bir çalışma olarak da okunabilir.

tükodan yana davrandığını biliyoruz.² Ayrıca yine, bu statüko-yu değiştirmeye zorlayan her türlü aşağıdan (toplumun etnik, dinsel, kültürel, sınıfsal olarak “farklı/öteki” kesimlerinden) gelen baskı karşısında medyanın, nasıl siyasal/askeri kadroların verdiği reflekslerle cevap verdiğini; statüko için tehdit olduğu varsayılan muhalefeti nasıl görmezden/göstermezden geldiğini; söz konusu muhalefet artık kolayca baskılanamayacak ve görmezden gelinmeyecek kadar birikim oluşturup patladığında, nasıl “suç” takipçiliğine ve ihbarcılığına koyulduğunu; nihayet bir başka taktik olarak, nasıl her türlü muhalefeti “evcilleştirilmeyi” görev edindiğini görebiliyoruz.³

² Bu konuda Nilgün Gürkan'ın, *Medya ve Toplum* kitapçığımızda yer alan; “Türkiye’de Gazetecilerin Gözlükleri, Medyanın Dönüsemeyen Kodları” başlıklı yazısı Türkiye’deki medyanın içinde bulunduğu “etik çöküntü”nün tarihsel/kültürel nedenleri üzerine bir tartışma olarak da okunabilir. Bu arada Gürkan'ın yazısı, Osmanlı’dan devralınan Türkiye’deki gazetecilik geleneği/misyonunun 1980’li yılların ortalarından itibaren küresel ölçekte olduğu gibi Türkiye’de de ivmesi artan tekelleşme süreciyle birlikte kazandığı “yeni” zemine dikkat çekerek, iddia ettiğim etik çöküntünün ekonomik nedenleriyle, tarihsel/kültürel nedenlerinin günümüzde nasıl eklenmişliğine işaret etmesi anlamında da önemli.

³ Türkiye’deki yaygın medyanın bu “taktiklerine” ilişkin o kadar çok örnek var ki hemen aklıma gelen birkaç tanesini hatırlatayım: Önce “görmezden/göstermezden” gelmeyle ilgili olarak bir gazetecinin, Hasan Cemal’in “Kürtler” kitabı üzerine Radikal gazetesinde Neşe Düzel’e verdiği söylesiden bir cümle: “**Eğer biz, Diyarbakır Askeri Cezaevi’ni, insanlığa karşı suçların yaşandığı korkunç bir mekan olarak o dönemde tam sergileyebilseydik... Türkiye’de bazı şeyler belki değişirdi.**” “İhbarcılık” ve “suç takipçiliği” ile ilgili olarak ise; Avrupa Komisyonu Türkiye temsilcisi *Karen Foggün* elektronik mektuplarının gazetelerde tefrika edilerek, “onunla birlikte çalıştığı” iddia edilen “hainlerin” “deşifre ve ihbar” edilmesi, bir zamanlar sıklıkla televizyonlara çıkarılan Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) milletvekillerine, sunucularca adeta çapraz sorgulama ile “PKK’yı destekliyor musunuz?” diye sorulup “bölücülük”lerinin; Refah/Saadet/Fazilet Partili milletvekillerinin yıllar önceki konuşma ve görüntülerini “kritik” anlarda aniden televizyonlarda yayınlanarak “laiklik karşıtlıklarının” kanıtlanmaya çalışılması; nihayet iktidara gelecekleri kesinleştiğinde, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) büyük ölçüde Fazilet Partisi’nden devşirilmiş kadrolarının bunlar “tehlikesiz Müslüman-demokrat”, ama “beceriksiz” vb. denilirken yapıldığı gibi “evcilleştirilmeye” çalışılması... (Bu arada yaygın basında AKP konusundaki tavırın belirli bir ikirciklilik gösterdiği de eklenmeli; yani bir yandan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın bir zamanlar aşağılanan “Kasımpaşalılığını” “erdemleştirmeye” çalışanlar var, diğer yandan da, “ihbar” ve “tehditler” devam ediyor).

Özetle Türkiye'deki yaygın medyanın içinde bulunduğu "etik çöküntünün" nedeninin gazetecilerin kendi kendine atfettiği (toplumu yukarıdan aşağıya yönlendirme) siyasal/kültürel misyonu ile söz konusu misyonla eklemlenen sermaye yapısıyla ilişkili olduğunu söylemeye çalışıyorum. O halde bütün o, zaman zaman tam sayfa verilen ilanlarla kamuya duyurulan "etik olarak sorumlu gazete" olma iddialarına rağmen, **yapısal/yerleşik bir sorun** ile karşı karşıya görünürüz. Peki, etik çöküntünün böyle yapısal/yerleşik nedenlerinin var görüldüğü yaygın medya ortamında çalışan gazetecilerden etik ve politik olarak sorumlu habercilik yapmalarını beklemek mümkün değil mi? Neyse ki mümkün. Neyse ki, haber değerinin ne olduğunu medya patronlarına göre tanımlayan editöryal süreçlere, ya da medya patronları karşısında belirli bir dereceye kadar mümkün editöryal özerkliğin kalmamış gibi görüldüğü yaygın medya kuruluşlarına rağmen, etik ve politik olarak sorumlu gazetecilik yapan gazeteciler/habercilerle de karşılaşırız. Çünkü, en genel anlamıyla etik sorumluluk birey olarak **toplum içinde ve başkalarıyla/"ötekilerle" birlikte yaşıyor olmamızdan kaynaklanan**, bu nedenle de hiçbir zaman üzerimizden atamayacağımız bir şey. Bu nedenle gazetecilerin, sahip olmaları gereken etik sorumluluğun çalıştıkları kurumun ekonomik, siyasal, kültürel çıkar merkezi olarak sahip olduğu editöryal yayın politikası ile çatıştığı durumlarda, bu sorumluluğu kurumlarına atarak davranabilmek gibi bir lüksleri olamaz. Dahası birey olarak gazetecinin etik sorumluluğunun, gazetecilik mesleğinin uluslararası ve ulusal olarak kodlanmış etik kurallarını da aşan bir sorumluluk olarak tanımlanması gereklidir.

Peki "**etik olarak doğru ve sorumlu**" gazetecilik ya da habercilik yapmaktan ne anlamalıyız? Bu konuda farklı yaklaşımlar

var ve bu yaklaşımların tartışıldığı bir metni elinizdeki kitapçıkta bulabileceksiniz. Ancak burada benim “etik olarak doğru ve sorumlu” gazetecilik derken kastettiğim; “bizden” dinsel, etnik, kültürel, cinsel tercih vb. açılardan “farklı” olanın (“**ötekini**”) “farklılığına” ve “farklılıklara var olma hakkına” saygılı ve sorumlu bir gazetecilik/habercilik yapılması. Diğer yandan, hemen ekleyeyim, söylenmek istenen, halihazırdaki ulusal ya da uluslararası kabul görmüş gazetecilik meslek ilkelerine uygun gazetecilik yapılmasından da öte bir şey.

Dahası kastettiğim -çoğunlukla aldırış edilmediklerini bildiğimiz için, uyulması tek derdimiz gibi duran- bu etik kodlarla, onların arkasında yatan gazetecilik anlayışını bizzat sorunlu kılan bir sorumluluk anlayışı. Çünkü, uzun yılların mesleki deneyimlerinin sonucu olarak ortaya çıkararak yazılı hâle getirilen gazetecilik etik kodları, bütün diğer meslek etik kodları gibi, bir yandan bir kez yazılı kod/kural haline geldiklerinde ona uyanı, “ilelebet” sorumluluktan kurtaran bir nitelik taşıyorlar. Öyle ya, medya pazarındaki arz-talep dengesinin gazetecilere artık unutturduğu bir şeyi yapmış, meslek etik kodlarına uymuşsanız, gece vicdanınız rahat olarak uyuyabilirsiniz, hatta sayıları çok az olan “iyi” gazeteciler arasında olmak anlamında kendinizi ayrıcalıklı sayabilirsiniz.

Diğer yandan yine gazetecilik mesleğinin gerek uluslararası gerekse ulusal belgelerle tanımlanan halihazırdaki etik kodları, bizim *Gazetecilik ve Habercilik* kitapçığıımızın “Önsöz”ü ile Çiler Dursun’a ait “Haber ve Habercilik Üzerine Düşünmek” başlıklı yazıyla sorunsallaştırdığımız mevcut gazetecilik ilke ve pratiklerini temel olarak alıyorlar. Oysa burada size önerdiğim türdeki etik sorumluluk anlayışı, hem sizi gazeteciler olarak yaptığınız iş bağlamında hep huzursuz kılacak, belki de gece-

leri hiçbir zaman vicdanınız rahat olarak uyutmayacak; hem de mevcut gazetecilik ilke ve pratikleri üzerine düşündürtecek bir etik sorumluluk anlayışı.

O halde mevcut etik kodlarla ilgili olarak sorun nerede yatıyor? Kodların içeriğinde mi, yoksa bizatihi “kod” oluşlarında mı? Kanımca ikisinde de... Ancak ben burada, mevcut gazetecilik ilke ve pratikleriyle ilgili olarak sorunlu gördüğümüz yanlarını daha önce tartışmış olduğumuz için mevcut kodların “genel geçer” gazetecilik anlayışından yola çıkıyor oluşları sorununun değil, ikinci sorunun altını çizmek istiyorum. Şimdi de aklınıza şöyle bir soru gelebilir: Acaba herkesin medyayı/gazetecileri etik kodlara uygun davranmamakla eleştirdiği bir ortamda, bu kodların niteliğini ya da bizzat kod oluşlarını sorunlu kılmanın bir anlamı var mı? Söylemeye çalıştığım şu: mevcut gazetecilik meslek etik kodları sadece genel geçer kurallar sunuyor ve siz gazeteci olarak karşılaştığınız herhangi bir problemlili durumda nasıl davranacağınızla ilgili bir seçim yaparken, genel geçer kuralın söylediğine uymakla, sorumluluğunuzu yerine getirmiş (gibi) hissediyorsunuz kendinizi.

Çünkü, “kod” dediğimiz şeyler tabiatları gereği, kod halini aldıkları ya da yazıya geçirildikleri anda bizi karşılaştığımız yeni ve (henüz) kodlanmamış sorunlar karşısında önceden garantiye alan bir bitmişlik/tamamlanmışlık içeriyorlar. Burada benim vurgulamaya çalıştığım türdeki **etik sorumluluk** ise; bizim ötekiyle/farklı olanla, tabiatı gereği “genel geçerini” kavrayamayacağı kadar *nüanslı* olabilecek, bu yüzden de önceden kestirilemeyecek nitelikteki her “karşılaşma” ânında, durumla ilgili olarak kodların sunduğu çerçevenin sınırlarını aşarak düşünüp karar almak zorunda oluşumuzdan kaynaklanan, hiçbir zaman üzerimizden atamayacağımız sürekli bir sorum-

luluk. Oysa “genel geçere” göre tanımlanmış kurallara uymaya indirgenmiş bir sorumluluk, başka türlü söylersek: sadece **sorumluluktan kurtarmaya yarıyor** (Yani, gazetecinin “ben bana buyrulana uydum, kuralda söyleneni yaptım, sorumluluğum kalmadı” ruh halinden söz ediyorum).

Diğer yandan etik sorumluluklar eğer bizim “insan” olarak hep başkalarıyla birlikte yaşamamızın zorunlu kıldığı sorumluluklar ise, etik olarak seçim yapmayı gerektiren her problemlilikte, aynı zamanda, (sözcüğün en geniş anlamıyla) **politik olarak belirli bir davranışta, eylemde, yargıda bulunmak üzere bir seçim/tercih de yapıyoruz**. Böylelikle, yanıbaşımızdaki “öteki” ile ilişkimiz üzerinden içinde yaşadığımız (farklılıklardan arınmış olarak değil, indirgenemez farklılıklarıyla birlikte tanımlanmak koşuluyla)⁴ “toplum” ile parçası olduğumuz “insanlık” karşısında bizi konumlayan politik bir ter-

⁴ Sosyal bilimlerde ve insani bilimlerdeki “öteki” kavramının kullanılmaya başlanmasında Jacques Lacan’ın temsil ettiği yeni-freudcu psikanalizin çok önemli bir katkısı olduğunu biliyoruz. Ancak kavram, post yapısalcı, post modern ve post kolonyal çalışma alanlarının yaptığı gibi, ben/özne oluş serüvenimizi, hiçbir zaman bitmeyecek bir proje olarak radikal demokrasiyi, ya da bu önsözde benim vurgulamaya çalıştığım gibi böyle bir demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olarak taşınması gereken etik ve politik sorumluluk gibi konuları tartışırken, önemli bir referans oluşturmuyor. Şimdi bütün bu çalışma alanları içinde söylenenleri epeyce basitleştirme pahasına harmanlayarak söylersem, “öteki” “ben” olma/kimliklenme serüvenimizi borçlu olduğumuz “o”nu anlatıyor. Ancak buradaki “o” sadece kendimizin içindeki dışlanamaz, indirgenemez baskılığa/ötekiliğe değil, aynı zamanda hem bizim her zaman zaten yüzleşmek zorunda kaldığımız başkalarının baskılığına/ötekiliğe de işaret ediyor. “Ben” oluş serüvenimiz bir “biz” (“Kahraman Türk”, “Dini bütün Müslüman” vb.) oluş serüveniyle birlikte gittiği ölçüde, içimizdeki ötekinin yerine, dışımızda “ötekiler” yaratıyoruz (“Bölücü Kürt”, “gavur” vb.). Başka ifadeyle, öteki *benimize içsel* (sevmediğimiz, iğrenc/tiksinc, kötü kalpli vb.) bulduğumuz bu yüzden de yüzleşmeye cesaret edemediğimiz farklılığımızla birlikte kurulan kimliğimizin **sözde birliği ve bütünlüğü** adına, **dışsal** olarak yaratılması gereken (sevmediğimiz, iğrenc/tiksinc, kötü vb. bulduğumuz) oluyor. Ayrıca, bir yandan bizim “kimliklenme” sürecimiz, diğer yandan ötekinin kendi süreci -onun da kendi içinde taşıdığı fark/öteki gereği her zaman devingenlik içinde ve oluşum halinde. İşte tam da bu nedenle demokrasiyi ve de onun olmazsa olmaz koşulu olarak bireylerin taşınması gereken etik/politik sorumluluğu sürekli yeniden-tanımlanması gereken şeyler olarak görüyoruz.

cihte de bulunuyoruz. Bir örnekle anlatırsam, İsrail saldırganlığının (“devlet terörünün”) doruk noktasında olduğu bir anda, bütünüyle kuşatılmış karargâhının sığınağında günlerdir dış dünyayla su, elektrik, yiyecek, iletişim gibi ihtiyaçlarla ilgili her türlü bağlantısı kesilmiş bir haldeyken, güç bela kendisiyle cep telefonu bağlantısı kurulan *Yaser Arafat*’a, CNN’in “prestijli” muhabiri *Christian Amanpour*’un yaptığı gibi; “Sayın Arafat, canlı bombaları durdurmak için bir şeyler yapmayı düşünüyor musunuz” benzeri bir soru sorduğunuz zaman İsrail Hükümetinin iddiaları karşısında Arafat’a söz hakkı vermiş, yani mevcut kodlara uygun davranmış oluyorsunuz. Ancak kastettiğimiz anlamdaki “politik ve etik sorumlulukla” davranmış olmuyorsunuz, ayrıca söz konusu şartlar altındaki insanın -elinizde canlı bombaların harekete geçirilmesinde onun sorumlu olduğuna dair kesin bilgiler bulunuyor olsa bile- temsil ettiği toplum **karşısında** sadece (gayri) etik değil, politik bir konum da alıyorsunuz: İsrail devlet teröründen, işgalinden yana konumlanıyorsunuz.

Özetle “etik ve politik olarak sorumlu gazetecilik/habercilik”, derken anlatmak istediğim öncelikle, “siyasal hayvan” oluşumuzun gereği hep birlikte yaşamak durumunda olduğumuz “ötekinin” (değişken) farklılığına karşı duymamız gereken, bunun da ötesinde her zaman zaten duymak zorunda olduğumuz bir sorumluluk. İkinci olarak mevcut, her koşula uygulanabilir bir “genel geçerlik” (“evrensellik”) taşıyan, nihayetinde “durağan” kurallara uymakla gazeteciyi sorumluluktan kurtaran değil; gazeteciyi karşılaştığı her yeni durumda “öteki” karşısında tercih edeceği konumla ilgili bir vicdan muhasebesi yaptırarak mevcut kodların yeterliliği üzerine yeniden düşündürmek zorunda bırakacak; nihayet bu tercihi yaptıktan sonra

da sorumluluktan kurtarmayacak bir etik/politik konum (Yani gerektiğinde “sorumluluğumu yerine getirdiğimi sanıyordum, yanlışım, hatamı düzeltmeliyim” diyebilmeliyiz). O halde, her zaman farklılıklar ve eşitsizlikler içeren toplumlarda yaşayan/yasayacak bireyler olarak böyle sürekli yeniden kurulmak zorunda olan bir etik ve politik sorumluluk anlayışıyla davranmak zorundaysak; gazeteciler olarak ne mensubu olduğumuz medya kuruluşunun editoryal politikasının, ne de genel geçer kodların arkasına saklanarak kendimizi sorumluluktan kurtarabiliriz.

Önsöz’ün başlarında Türkiye’de demokratik bir medya ortamının gerçekleşmesinin önündeki engellerden bir tanesinin medyanın/gazetecilerin hareket alanlarına dair olarak kendilerinin çizdiği sınırlardan yani **etik konumlarından** kaynaklanıyorsa; diğerinin de siyasal otoritelerce medyanın içinde hareket etmesi için belirlenen **hukuksal çerçeveden** kaynaklandığını belirtmişim.

Şimdiye kadar da, birisi gazetecilerin kendi kendilerini (öz/içsel) kontrolü, diğeri ise medyanın üst/dışsal otorite tarafından kontrolüyle ilgili olan tabiatları gereği farklı ancak, karşılıklı olarak birbirini etkileyen bu iki alandan birincisi üzerinde durmuş oldum. Türkiye özelinde medyanın kurumsal olarak içinde bulunduğu “etik çöküntü”ye rağmen, gazetecinin hangi medya kuruluşunda çalışırsa çalışsın bireysel olarak taşımaktan kurtulamayacağı bir etik ve politik sorumluluk anlayışıyla tavır alması gerektiğini ileri sürdüm.

Türkiye gibi ülkelerde demokratik bir medya ortamının gerçekleşebilmesinin önündeki önemli bir diğer engel ise, genel olarak düşünce ve ifade özgürlüğünü sınırlayan, özel olarak da

medyanın/gazetecilerin hareket edebileceği alanın sınırlarını çizen antidemokratik hukuksal düzenlemeler.

Öyle ki Türkiye’de hâlâ düşünce suçundan ötürü yargılananlar ya da hapiste olanlar var, ayrıca *Gazetecileri Koruma Komitesi (CPI)*, *Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF)*, *Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI)* gibi uluslararası gazetecilik kuruluşlarının raporlarına göre Türkiye’nin gazeteci ölümleri ve kayıpları açısından da sabıkalı bir ülke olduğunu biliyoruz... Ayrıca yine Türkiye’de medyanın içinde bulunduğu “güven yitimi” ile “etik çöküntü”den belirli bir dereceye kadar, hâlâ düşünce ve ifade etme özgürlüğünü sınırlayan düzenlemeler ya da sansürün varlığı sorumlu tutulabilir. Hâl böyle olunca da, Türkiye’deki medya ortamı açısından temel sorun; demokratikleşme için gerekli hukuksal düzenlemelerin gerçekleşmemiş olması olarak konuluyor. Öte yandan, *Michael Kunczik*’in söylediği gibi:

“Etik sorun, katı bir sansür uygulamasının artık kalmadığı noktada kendini daha çok gösterir; [çünkü] etik davranış, seçimde bulunabilmek özgürlüğünü gerektirir. Sadece özgürce davranabilenler ve bunun sorumluluğunu taşıyabilenler, etik ölçütlere (standartlara) göre eleştirilebilirler.”⁵

Benzer şekilde, *Andrew Belsey* ve *Richard Chadwick* adlı yazarlar ise;

“...çok sayıda hukuksal yasaklama ve kısıtlama gazetecilerin yasalardan nasıl kaçabilecekleri meselesi üzerine yoğunlaşmalarına ve dolayısıyla dikkatlerini etik meselelerden uzak tutmalarına yol açar... Tam tersine, gazetecilere yasal haklar ve özgürlükler tanınması, onları kendi mesleklerinin etik sorunlarına daha fazla dikkat gösterme yükümlülüğü altına sokar.”

⁵ bkz. Michael Kunczik (1999), “Introduction: Freedom of Press-Where to draw the line?” *Ethics in Journalism: A Reader on their Perception in the Third World*. Michael Kunczik (der.), Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung, s. 5-30.

demektedirler⁶. Dolayısıyla yasal sınırlamaların haber yapma özgürlüğünü kısıtladığı durumlarda, gazetecinin etik sorumluluktan kurtulacağı da düşünülmemelidir.

Ek olarak hukuk sadece negatif yani, bize neyi yapmamak gerektiğini, yapılmaması gerekeni yaptığımızda nasıl cezalandıracığımızı söyleyen düzenlemelerden ibaret değildir. Aynı zamanda, örneğin bilgiye ve habere ulaşmamızın önündeki engelleri kaldırmak gibi devletin bir şeyler yapması anlamında pozitif düzenlemelerin de alanıdır. Ancak ne yazık ki bu açıdan bakınca da Türkiye’de gazetecilerin yararlanabilecekleri hak ve özgürlükler alanı oldukça sınırlıdır. Dahası, medyanın hareket alanına ilişkin hukukun negatif ve pozitif düzenlemeleri arasında ters orantılı bir ilişki bulunduğunun da altı çizilmelidir. Basın özgürlüğünün anayasal güvenceye sahip olmadığı, düşünme ve ifade etme özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılmadığı (pozitif düzenlemelerin yapılmadığı) bir ülkede, medyayı kısıtlama yönündeki negatif düzenlemeler her zaman daha fazladır (Belsey ve Chadwick, 2002: 428).

Dolayısıyla sadece genel olarak demokratikleşme hedefi için değil, etik olarak güven veren bir medya ortamı için, iletişim özgürlüğünün önündeki engelleri kaldıran -pozitif- hukuksal düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır. Sonuç olarak, medya ortamı hukuki anlamda demokratikleştiği oranda -ki buna gazetecilerin serbestçe örgütlenip, sendikalaşmaları ve iş güvenliğine sahip olmalarıyla ilgili düzenlemeler ile anti-tekelci düzenlemeler de dahildir- gazetecilerin, etik sorumluluktan kaçmak için hiç bahaneleri kalmayacaktır. Tersine, yukarıda ta-

⁶ Bkz. Andrew Belsey ve Richard Chadwick (2002), "Medyada Kalitenin Bir Aracı Olarak Etik", *Medya, Kültür ve Siyaset* (2. baskı), der. Süleyman İrvan, Ankara, Alp Yay., s. 430.

nımladığım anlamdaki etik ve politik sorumluluklarının önemi artacaktır.⁷

İşte tam da bu karşılıklı ilişkisi dolayısıyla medya etiği ve hukuku ile ilgili tartışmaların birlikte yapılmasında yarar bulunmaktadır. Elinizdeki kitapçık da bu nedenle yukarıda iki ayrı grup eğitim çalışması olarak gerçekleştirildiğini belirttiğim medya etiği ve hukuku ile ilgili seminer çalışmalarını bir araya getirmiştir. Kitapçığın birinci bölümü medya etiği ile ilgili seminer sunuş metinlerine ayrılmış, konu üzerine çalışmaları olan öğretim üyelerinden Süleyman İrvan'ın sorunu teorik olarak çerçeveleyen yazısı, Ragıp Duran'ın konuyu hem öğretim görevlisi hem de gazeteci olarak Türkiye özelinde tartışan yazısıyla tamamlanmıştır. Buna karşılık kitapçığın medya hukuku ile ilgili olan ikinci bölümü, BİA Hukuk danışmanı ve iletişim hukukçusu Fikret İlkiz tarafından, BİA yerel medya eğitim çalışmalarının gerçekleştirildiği değişik merkezlerde değişik sorun alanlarıyla ilgili olarak sunulan seminer metinlerinden oluşturulmuştur.

---

⁷ Burada başka bir ayrımın "**hukuk**" ve "**adalet**" ayrımının altı çizilerek, hukuki/yasal olanın (şimdi ya da ebedi olarak) adil olan anlamına gelmeyeceği de belirtilmelidir. Dolayısıyla bir hukuk kuralının varlığı ve ona uyulması her zaman adil olduğu anlamına gelmez: işte tam da bu nedenle etik ve politik sorumluluk tam da hukuka uygun olarak davranıldığı anda sona ermez.

Medya ve etik

Kitapçığın “Medya ve Etik” başlıklı ilk çalışmasına **Süleyman İrvan**, “ahlak” ile “etik” ayrımını netliğe kavuşturarak başlıyor, etğin; bir “ahlak felsefesi” olarak felsefenin konularından birisini oluşturduğunu söylüyor. Bu arada gazetecilerin etik sorumluluklarını tanımlarken yola çıkılan iki farklı yaklaşımı da tartışmaya açıyor. Bunlardan birisi *Immanuel Kant*’ın görüşlerinden esinlenen “**görevci etik anlayış**”, diğeri ise *John Stuart Mill*’den esinlenen “**yararçı etik anlayış**”. Birinci anlayış, hiçbir koşulda ihlal edilmemesi gereken evrensel geçerlilikte kurallar koyan ve hiçbir amacın kullanılan etik-dışı bir aracı (örn. gizli kamera kullanımı) haklılaştıramayacağını söyleyen, dolayısıyla gazetecilikte, yapılan bir haberin ortaya çıkaracağı sonuçlarla değil, yapılma amacıyla ilgilenen bir anlayış. Buna karşılık ikincisi ise; her olayı kendi içinde değerlendirmek gerektiğini, birey olarak yaptığımız edimlerin amacının değil, sonuçlarının önemli olduğunu, dolayısıyla gazeteci olarak haber yaparken haberin doğurabileceği sonuçları önceden düşünüp, kararımızı bu çerçevede vermemiz gerektiğini söylüyor. Her iki etik anlayış da bize mevcut etik kodlara nasıl yaklaşmamız gerektiği konusunda ipuçları veriyor. Ayrıca sunuş metni içerisinde verdiği örneklerden, İrvan’ın bu ikinci tür etik anlayışı benimsemiş olduğunu çıkarabiliyoruz.

Ancak söz konusu iki etik anlayışın birincisinden yola çıkıldığında, gazetecilik etik kodlarını, temellendiği *Kantçı* felsefi gelenek gereği; “insanın aklıyla bulduğu evrensel doğru”lara ilişkin, dolayısıyla “evrensel olarak geçerli” kabul etmek gerekiyor. Eğer biz gazeteci olarak aklın emrettiği doğrulara her zaman uyarsak -çünkü bu görevimiz- eğer bu doğrular her yerde ve her zaman geçerli olursa (evrensel kabul görürse), etik

olarak davranıyoruz demektir. Bu yaklaşımda sorun, etik sorumluluğun ölçütünün, her zaman doğruyu bulacağı varsayılan “insan aklı” gibi referansı kendisine olan bir soyutluk ile onun sözü olarak kodlar haline getirilmesidir. İkinci yaklaşımdan yola çıkıldığında ise üzerinde durduğu liberal-faydacı felsefi gelenek gereği, “en çok bireyi, en çok mutlu edecek olanı” gazetecilikte etik davranmanın ölçütü haline getirilmektedir. Burada en çok bireyi mutlu edecek olanla ilgili seçimi yapacak olan gazetecinin referansı bu defa “insan aklının” sözü olarak yazıya dökülen kural/kod değil de, “mutluluk/yarar” kılınmaktadır. Yani, en iyi bildiğimiz kendimiz olduğuna göre haber yaparken; “bu haber bana ilişkin olarak ‘böyle’ kurulsaydı, ben zarar görür müydüm” diye sorup, haberin çoğunluk için de aynı şekilde yararlı olacağını varsayarak davrandığımızda etik sorumlulukla davranmış sayabiliriz kendimizi. Bu iki yaklaşım kanımca önemli bir ortak sorun taşıyor; her ikisi de etik sorumluluğun merkezine **bireyi** (“aklını” ya da “mutluluğunu”) koyuyor. Ancak, birey oluş serüvenimizin hep bir öteki üzerinden gerçekleştiğini (“ben” diyebilmemiz için hep bir “o/öteki” gerekliydi), bunun da gazeteci olarak ya da insan olarak “ben”i her zaman “ona/ötekine” karşı bitimsiz, sürekli olarak yeniden kurulmak gereken sorumlulukla davranmak zorunda bıraktığını ihmal ediyorlar.⁸ Dahası ikincisi ile ilgili olarak söylersem; “bireyin yararına olanın, çoğunluğun yararına olacağı” gibi bir varsa-

---

⁸ Kuskusuz *Kan’ın* “görevci” ya da *Mills’in* “yararçı” etik anlayışları da “görev” ya da “yarar”ı tanımlarken insanın bir toplum içinde yaşıyor olduğu verisinden yola çıkıyorlar. Sorunlu oldukları yan o zaman şurada: topluma ilişkin “görev” ya da “yarar”ın temeline “birey aklı” ya da “birey mutluluğu” gibi sadece kendine gönderme yapan bitmiş/tamamlanmış/özel soyutluklar koyuyorlar. birey oluş serüvenimizin esasen kendi içimizdeki ötekiyle hesaplaşmanın yerine ikame ettiğimiz bir dışal öteki üzerinden gerçekleştiği gibi bir problem üzerinden bakmıyorlar. **“Ben/birey”** referanslı bir etik kuruyorlar, oysa burada benim vurgulamaya çalıştığım **“öteki” referanslı** bir etik anlayışı.

yımdan yola çıkıldığı ölçüde, çoğunluğun azınlıkta kalanın hak ve özgürlüklerini üzerinde tahakkümünü meşrulaştıracak bir etik anlayış kurulduğu da söylenebilir.

İrvan, “yararlı etik” anlayışını “günümüz gazetecilik pratikleri açısından daha kolay uygulanabilir” bulduğunu söyleyerek, Basın Konseyi’nin; “saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi biçimde gerektirmedikçe yayımlanamaz” ilkesinin, bu anlayışla yorumlanmasına bir örnek veriyor. Bu ilkenin yararlı etik anlayışla yorumuna göre; “kamu yararı büyükse kaynakların aktardığı her türlü bilgi, kaynağın rızası dışında yayımlanabilir”. Benimse burada dikkat çekmek istediğim şey “kamu yararının” ne olduğu konusunun problematik niteliği bir yana, kamu yararına diye yapılanın, çok kolaylıkla bir azınlık/öteki hakkı ihlaline dönüşebileceğine dikkat çekmek. Buna bir örnek isterseniz; Türkiye’nin “acar gazetecilerinin” polis ile işbirliği içinde, “gerçek yüzünü” kamuya sergilemek üzere,

⁹ Bu arada yeri gelmişken Türkiye’deki yaygın medyanın gayri-etik stratejilerini Aczmendiler üzerinden örneklemek istiyorum: Aczmendilerin Türkiye’deki İslamcı yükselişin sınırlarında ortaya çıktıklarını ve hiçbir şekilde bu hareketin hâkim eğilimini temsil etmediklerini -şimdi- biliyoruz. Oysa -son beş altı yıldır onları nedense unutmuş görünün- yaygın medya için bir zamanlar Aczmendilerin varlığı büyük bir “kesif” yerine geçmişti. Yükselen İslam’ın modern yaşam biçimine yönelik varsayılan “tehdidini” sergilemek anlamında “kara çarşafı kadınlar”ın yanı sıra Aczmendiler giysileri ve ritüelleriyle çok “zengin” bir malzeme oluşturuyordu. Bu yüzden önce epey bir süre onların “korkunçluklarını” sergilediler; ne kadar az yaygın olduklarının, İslamı temsil etmek anlamında ne kadar *marjinde* (sınırdan) yer aldıklarının önemi olmaksızın etraflarında bir gizem örüp, merakımızı kıskırttılar, ancak bu merakı giderecek bir habercilik hiç yapmadılar (Bir tek *Mithat Bereke*’in hazırladığı bir haber programının varlığını hatırlıyorum). Olmadı “evcilleştirmeye” başladılar; televizyonların akşam haberlerinin “popüler/sansasyonel” hab-eğlence konusu haline getirildiler (Televole’lere kadar indiler mi bilmiyorum). Örneğin bir defasında Aczmendilerin kamusal alana taşımaktan kaçınmadıkları ritüellerini (doğrusu onlar da medyayı kullanmada mahirdiler!) bize izlettirdikten sonra modacı Neslihan Yargıcı’nın görüşlerini aldılar (simdilerde bunu Başbakan’ın karısı için yapıyorlar) ve biz onların bu giysilerinin “estetliği” içerisinde ne kadar seksi olduklarını bir “uzmandan” duymuş olduk... Sonrası ise bir “seks skandalıyla” geldi biliyorsunuz. Bu arada tabii yaygın medyanın onları neden bu kadar uzun süredir ihmal ettiği de merak konusu!

Aczmendi Seyhi Müslüm Gündüz'ün özel hayatına yönelik olarak gerçekleştirdikleri “tecavüzü” size hatırlatabilirim.⁹ Demek ki, bu *Önsöz*'de benim vurgulamaya çalıştığım üçüncü yaklaşımın içinden çıkan etik ve politik sorumluluk anlayışı, örneklediğim Aczmendiler -onları sevmeyebilir, hatta “rejim düşmanı” olduklarını düşünebilirsiniz- gibi “ötekilerin” farklılıklarıyla varlığına (dolayısıyla özel hayatlarının gizliliğine de) saygı duymayı gerektiriyor. Kanımca basın bu “tecavüz”e iştirak etmesinin “kamu yararı” gibi bir mazeretle meşrulaştırılabilir bir yanı yok.

İrvan'ın yazısında dikkatimizi çektiği bir başka nokta da gazeteciliğin ilkeleriyle etik ilkeler arasındaki ilişki. İrvan'a göre gazetecilik ilkelerinin, birisi “gazetecilik mesleğini saygınlığını, güvenilirliğini korumak” diğeri ise “toplumsal sorumluluğunu, misyonunu hakkıyla yerine getirebilmesini sağlamak” olmak üzere iki önemli amacı var. Etik ilkeler de, esas olarak bu iki amaca uygun olarak düzenlenmiş olmak gibi bir özellik taşıyorlar. Gazeteciliğin toplumsal sorumluluğunu yerine getirebilmesiyle ilgili etik ilkeler genellikle “doğru ve eksiksiz bilgi sağlamak, farklı görüşlerin temsil edilmesine imkân vermek, toplumsal değişme hedeflerini aktarmak” gibi gazetecinin yapması gerekenleri kodlayan -pozitif- ilkeler. Buna karşılık, gazetecilik mesleğinin saygınlığını sağlamayla ilgili olanlar, gazetecinin uyması gereken sınırları çizen -negatif- ilkeler. İrvan'ın sunuş metni negatif nitelikli olup, gazetecilik pratiğinin etik olarak en problematik konuları olan haber kaynağıyla olan ilişkiler¹⁰, habere konu olan kişiler, nihayet haber toplamaya iliş-

¹⁰ Gazetecinin haber kaynağı ile ilişkisi konusunda, *Gazetecilik ve Habercilik* kitapçığımızda yer alan, Tuğrul Eryılmaz ve Esra D. Arsan imzalı yazılara, bu ilişkinin hukuki boyutlarıyla ilgili olarak ise, elinizdeki kitapçıkta Fikret İlkiz'e ait “Haber Kaynakları ve Gazetecinin Hakları” başlıklı yazılara bakabilirsiniz.

kin ilkeler üzerinde yoğunlaşarak devam ediyor. Yazısının geri kalan kısmında ise İrvan, etik ve hukuk ilişkisine dikkatlerimizi çekip, bugün medyada yaşanan başlıca etik sorunları örnekliyor ki bunların arasında “haberlin doğruluğu” (bunu dördüncü kitapçığımız olan *Gazetecilik ve Habercilik*’te başka bağlamda tartışmıştık) ya da “kişilik haklarına saldırı, ayrımcılık”, “özel yaşama müdahale”, “çocuklara ilişkin haberler”, “habercilik ve ulusal çıkarlar”, “haberde gizli kamera gibi yanıltıcı yöntemler kullanma” gibi konular ile bunlara ilişkin olarak geliştirilen ilkelerden örnekler var.

İrvan yazısını Önsöz’ün başlarında benim de vurgulamak gereksinimi duyduğum önemli bir belirleme ile tamamlıyor. Türkiye’deki gazeteciliğin içinde bulunduğu etik sorunları piyasa koşulları ve tekelleşme ile ilişkilendiriyor. Ayrıca, yine bu koşullarla bağlantılı olarak gazetecilerin sosyal güvencelerinin bulunmaması ile medya patronları karşısında sahip olunması gereken editöryal özerkliğin yok olması yaygın medyanın içinde bulunduğu etik çöküntünün nedenleri arasında gösteriliyor.

Medya ve etik konusundaki ikinci yazımız, **Ragıp Duran**’in, “Dünya’da ve Türkiye’de Medya Etiği” başlıklı yazısı. Duran, Türkiye’de medyanın içinde bulunduğu etik sorumsuzluğu, Batı’da basının, dolayısıyla etik ilkelerin temelini oluşturan mücadele ile deneyimlerin tarihi ile karşılaştırıldığında çok yeni olmasına bağlıyor. Ayrıca Türkiye’de görelilik olarak yakın zamanlarda yapılmaya başlanan medya etiği ile ilgili tartışmanın sadece kodların varlığı/niteliği sorunu etrafında toplandığını oysa sorunun bunların varlığını aşan bir nitelik taşıdığını vurguluyor (Burada etik kodların varlığının sorunu çözmeye yetmediğine ilişkin olarak Önsöz’ün başlarında “başka” bir yaklaşımla yaptığım tartışmayı size yeniden hatırlatmak istiyorum).

Duran'ın habercilikte üç önemli unsurun muhabir, haber kaynağı ve okur olduğunun altını çizerek yaptığı bir belirleme var; bu üç unsur arasındaki mesafenin pratik olarak en az olduğu medya ortamı yerel medya ortamı ise, etik kurallara uymak anlamında yerel medya önemli bir avantaja sahip. Ya da aslında yerel medyayı etik kodlara uygun yayıncılığa zorlayan koşullar yaygın medyaya göre daha fazla. Yerel medyada çalışan muhabirin haber kaynağı ile okurla olan coğrafi yakınlığı onu etik olarak sorumlu bir gazetecilik konusunda daha duyarlı olmak zorunda bırakıyor. Aslında burada bir ekleme yaparak ben, aynı mesafesizliğin etik sorumluluk konusunda bir dezavantaj da oluşturabileceğine dikkatinizi çekmek istiyorum. Çünkü ekmeklerinde gramaj düşüklüğü saptanan fırının sahibinin, diyelim halanızın oğlu çıkması her zaman muhtemel ve siz bir aile-içi kırgınlık pahasına bu haberi yapabilecek misiniz?)." Duran, benim bu soruma da cevap bulduracak bir soru ortaya atıyor ve etik konumuzu belirlemeden önce gazeteciler olarak kendimize: "Niye ve kimin için gazetecilik yapıyoruz?" diye sormamız gerektiğini söylüyor.

Kanımcı çoğumuz böyle bir sorun üzerine düşünmeden yapıyoruz gazeteciliği. Böyle bir sorun üzerine düşünmediğimiz her durumda ise, gazeteciliği günlük rutin içinde yapılması gerekenlerden ibaret bir edim haline getiriyoruz. Oysa, *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin dördüncü kitapçığı *Gazetecilik ve Habercilikte* tartıştığımız gibi, gazetecilik/haberciliği böyle bir soruya cevap

---

"Yukarıda nispeten "masum" bir örnek verdim, "masum olmayan" örnek olarak ise, aklıma *Datça Haber*'den *Sinan Karâ'nın* yapmaya cesaret ettiği, kaymakam tarafından yerel askeri ve siyasi erkana verilerek masrafları Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan ("Fak-fuk fon") karşılanan ziyafet haberi geldi. Demek ki, yegâne haber kaynağınızı yerel askeri/siyasal erkânın oluşturduğu bir gazetecilik yapıyorsanız ne ala da (!), yapmıyorsanız bu mesafesizlik epeyce "bedelli" olabiliyor.

aranmadan icra ettiğimiz ölçüde, “tarafsız” olduğumuzu söyleye söyleye “statükodan yana” konumlanıyoruz.

Duran, gazetecinin görevinin “yurttaşları özgürleştirecek bilgiyi ve haberi vermek” olduğunu söyleyerek, etik olarak sorumlu gazetecilik için bir ölçüt getiriyor: Gazetecinin etik sorumluluğunu belirleyen; “gerçek”e karşı duyması gereken sorumluluk olduğunu söylüyor. Halbuki, gazeteciler olarak, “okura” ve “editöre” karşı da sorumluluklarımız var. Ancak Duran’a göre, bunların çatıştığı durumlarda esas sorumluluğumuz her zaman “gerçeğe” duyulan sorumluluk olmalı.¹² Duran’ın bu söylediklerini ben, başka bir tartışmanın içinden okumaktan yanayım; gazetecilik her şeyden önce “gerçeğe” nereden bakıp, onu nasıl göstereceğimizle ilgili bir tercih. Çünkü gerçek dediğimiz (haberın konusunu oluşturan şey); her zaman baktığınız yere ve baktığınız gözlüğe göre görüp, anlatabileceğiniz bir şey. O halde gazetecilik her zaman ve halihazırda politik ve etik bir seçimle icra ediliyor ve evet eğer “gerçek” dediğimizin her zaman birden fazla yüzü varsa; kendimize, ne için ve kimden yana bir “gerçeğin” peşinde habercilik yaptığımızı her haberle ilgili olarak yeniden sormalıyız.¹³

Duran’a göre, etik olarak doğru gazetecilik yapabilmemın dört koşulu bulunuyor: Düşünce ve ifade özgürlüğünün, haberın özgürce oluşturulabilmesi ve ulaştırılabilmesinin koşullarının varlığı ile “gerçeğe” ve “insana” saygı duyulması. Konuyu yeniden yukarıda vurgulamaya çalıştığım tartışma çerçevesinin içine çekersem; bunlardan ilk ikisi medyanın hareket alanını be-

¹² Burada da, yine *Gazetecilik ve Habercilik* kitapçığımızın Önsöz’ü ile Çiler Dursun imzalı yazıda yapılan “gerçek” ve “haberın gerçekliği” ile ilgili tartışmaları bir kez daha hatırlatmak durumundayım

¹³ Öyle ya, Sinan Kara yukarıda 8. dipnotta andığım haberini “Muhtesem Ziyafet; Herkes Ramazan Sofrasındaydı” (!) diye de yapabilirdi değil mi?

lirleyen yasal düzenlemelerle, son ikisi ise gazeteci olarak nasıl siyasal tercihlerle, sorumluluklarla habercilik yaptığımızla ilgili ölçütler.

Bu arada Duran da, İrvan gibi mevcut medya ortamının -piyasa koşullarına bağımlı, rekabete ve *reytinge* dayalı- niteliğinin etik kodlara uyulmasını zorlaştırdığı görüşünde. Ancak yine de etik olarak sorumlu bir gazetecilik için yapılabilecekler var. Duran bu noktada Fransa'daki deneyimlerden örnekler vererek, medya kuruluşlarının temsil ettiği ekonomik çıkarları kamuoyundan saklamayan bir "şeffaflığın", okurun gazete mülkiyetine ve yayın siyasasına katılımı ile kontrolünün, gazetenin editöryal sürecine "özerklik" kazandıracak bir tartışma ortamının -okuyucunun da katılabildiği- varlığını önemli sayıyor.¹⁴

Medya ve hukuk

Kitapçığımızın ikinci bölümünü yukarıda nedenini açıkladığımız üzere medyanın içinde hareket edeceği alanın yasal sınırlarını çizen hukuksal düzenlemeler konusu oluşturuyor ve bu ikinci baskıda yer alanların da hepsi yine Fikret İlkiz imzalı. Ancak İlkiz'in birinci baskıda yer alan "Türkiye'de Sansür, Hukuk ve Haber" başlıklı yazısının içeriğini daha güncel bir yasaklama kararının eleştirisi üzerine kurduk: "Yayın Yasakları: Sansür, Hukuk ve Haber. Ayrıca yazarımız "Gazetecinin Haber Kaynağını Açıklamama Hakkı" başlıklı ikinci yazısını yeni baskımız için güncelledi. Böylelikle kitap(çığ)ımızın Fikret İlkiz

¹⁴ Türkiye'de kimi yaygın medya temsilcisi gazeteler son yıllarda, bünyelerinden bir tür "ombudsman" atayarak, okurlarının yaptıkları habercilikle ilgili eleştirilerine kulak vermeye başlamış görünüyorlar. Ancak bu "okur katılımının" editöryal süreçlere ne kadar okurun duyarlılık larından yana bir nitelik kazandırdığından kuskuluyum.

imzalı yazılarıyla tıpkı ilk baskımızda olduğu gibi bir yandan daha genel olarak “medya ortamının sorunu” ile “etik çöküntü”, diğer yandan daha genel olarak “medya ortamının demokratikleştirilmesi sorunu” daha iyi anlayıp birbiriyle, ilişkilendirmemizi sağlayacak şekilde “madalyonun öteki yüzüne bakmayı” amaçlıyoruz. Ancak kuşkusuz medya ve hukuk konusu sayısız sorun alanı üzerinden tartışılacak genişlikte. Biz yeni baskımızda yukarıda belirttiğim değişikliği yaparak, birisi genel olarak bütün gazetecileri ilgilendiren, diğer ikisi ise radyo ve televizyon gazetecilerini ilgilendiren üç konu üzerinde yoğunlaşmayı tercih ettik.

Fikret İlkiz'in ilk yazısı habercilik yapan bütün gazetecileri ilgilendiren bir konu ve “Gazetecinin Haber Kaynağını Açıklamama Hakkı” başlığını taşıyor. İlkiz bu başlıkla bizi, gazetecinin haber yapma özgürlüğünü kısıtlayan negatif hukuk düzenlemeleri alanına götürüyor. Ayrıca yukarıda özellikle Süleyman İrvan'ın yazısı dolayısıyla etik bir mesele olarak değindiğimiz “gazetecinin haber kaynaklarıyla ilişkileri” konusunun, diğer yüzünü görme imkânı sağlıyor.

İlkiz'in bu ilk yazısına göre: Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin “iletişim özgürlüğüne” ilişkin 10. Maddesi'ni esas alarak kabul edilen R (2000) 7 sayılı Karara Ek “Gazetecilerin Haber Kaynaklarını Açıklamama Haklarıyla İlgili İlkeler” hakkındaki 8 Mart 2000 tarihli Tavsiye Kararı'na uygun olarak, artık Türkiye'de **gazetecinin, eser ve yayın sahiplerinin, “haber kaynağını açıklamamak” hakları var.** Avrupa Birliği'ne uyum programı çerçevesinde 9 Haziran 2004 tarihinde kabul edilerek, 1950 yılından beri yürürlükte olan 5680 sayılı yasanın yerini alan 5187 sayılı yeni basın yasasının “haber kaynağı” başlıklı 12.

Maddesi bu hakkı yasal güvence altına almaktadır. Bu arada demek ki, artık Türkiye’de gazetecilerin haber kaynaklarını açıklamamak konusunda etik sorumlulukları daha da fazla...

Fikret İlkiz’in ikinci yazısı ise, yine habercilik yapan bütün medyadan gazetecileri ilgilendiren bir konuyu, hukukun bir diğer negatif düzenleme alanı olarak “sansürü” ele alıyor ve başlığı “Yayın Yasakları: Sansür, Hukuk ve Haber”. Bildiğiniz gibi Türkiye’de sansürle mücadelenin tarihi çok eski. Yine de bu konuda çok ileri adımlar atılması sağlanabilmiş değil. İlkiz’in yazısı 2003’te İstanbul’da Musevi ve Britanya varlıklarına yönelik bombalamalarla ilgili olarak gerçekleştirilen yayınlara ilişkin yargının yayın durdurma kararı ile Aralık 2002’deki “Ölüm Oruçları” haberleriyle ilgili RTÜK’ün “uyarısı” ve yargı kararlarına odaklanıyor. Her iki yazıya konu olan sansür mahkeme kararlarına dayanmakla birlikte ikinci örnekte RTÜK yargıya da önceliyordu. İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcisi’nin başvurusu üzerine harekete geçen, mahkemenin verdiği 14.12.2000 tarih ve 2000/675-2511 müt. sayılı “yasaklama” kararı RTÜK’ün 13 Aralık 2002’de radyo ve televizyonlara “(...) bu ve benzeri eylemlerin görsel ve işitsel medyada gereğinden fazla “yer aldığı” gerekçesiyle gönderdiği “uyarı” yazısını izlemisti.

İlkiz, söz konusu yasaklamanın “sansür niteliği taşıdığına ilişkin olarak” Türkiye Gazeteciler Cemiyeti’nin tepkisi ile bir grup medya kuruluşunun açmış olduğu itiraz davasının gerekçelerini özetliyor. Yasaklamanın yasalarla zaten suç sayılan konulara ilişkin olarak ayrı bir düzenleme getirdiğini; “yayın gerçekleşmeden, dolayısıyla suç oluşmadan hükmedilen bu kararın, halkın haber alma, bilgi edinme hakkının aracı olarak basın özgürlüğüne aykırı olduğunu; Anayasa’nın 28. Maddesi ve 5680 Sayılı Basın Yasasının Ek-1. Maddesi ile çelişen bir nitelik

taşıdığını belirtiyor. Ancak yine yazıdan öğreniyoruz ki; yasaklama kararına karşı itiraza ilişkin olarak söz konusu mahkemenin verdiği “itiraz hakkında karar verilmesine yer olmadığı” biçimindeki karar, yasaklamayı kaldırmak yerine, belirsizlik yaratıyor.

Fiktet İlkiz’in üçüncü yazısı ise radyo ve televizyonları ilgilendiren “özgül bir yasal—ancak aynı zamanda etik de bir—sorun üzerinde yoğunlaşıyor. Güncelliğini hala koruduğu için çalışmaya dahil ettiğimiz bu sunuş metninin başlığı; “Fikir ve Sanat Eserleri Yasası ve Radyo/Televizyonlar.”¹⁵ İlkiz, 21.02.2001 tarihli 4630 sayılı Yasayı (“Fikir ve Sanat Eserlerinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun”) esas alarak, yerel radyo ve televizyonların özellikle müzik yayınları konusunda epeyce başını ağrıtan ve daha da ağrıtaçağa benzeyen düzenlemeleri özetliyor ve konuyla ilgili ihtilafli kavramlarla ilgili belirlemelerde bulunuyor. İlkiz’in bütün bu belirlemelerle ilgili olarak verdiği mesaj ise şu: Radyo ve televizyonların yasanın “musiki eserleri”, “güzel sanatlar eseri”, “sinema eseri” ve “işlenmiş eser” başlığı altında topladığı eserleri kullanırken artık eski alışkanlıklarını bütünüyle terk etmesi gerekiyor. Çünkü yasanın bu konuda getirdiği maddi cezalar epeyce ağır.

Burada ben de, söz konusu sorunun aynı zamanda etik bir boyutu olduğunu da eklemek istiyorum. Madem her şeyin paraya tahvil edildiği pazar ilişkileri içerisinde gazetecilik—bilim, sanat vb.—yapıyoruz bu etik, pazarın mantığıyla tutarlı bir “etik”. Ancak hemen hatırlatmalıyım, benim bildiğim küresel, bölgesel ya da ulusal nitelikli yatay medya dayanışma

¹⁵ İlkiz’in bu metnini tamamlayacak bir diğer yazı için, *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin dördüncü kitapçığı *Radyo ve Radyoculukta* yer alan Erol Önderoğlu’na ait; “Türkiye’de Uyum Yasaları; Radyo ve Televizyon Yayıncılığı ile ilgili Son Düzenlemeler” başlıklı yazıya bakınız.

ağlarının, alternatif medya örgütlenmelerinin amaçlarından bir tanesi de, zaten önemli ekonomik sıkıntılar içerisinde bulunan, pek çoğu da kamusal nitelikli bir yayıncılık amacı güden yerel radyo/televizyonlarını bu açıdan rahatlatmak. Nitekim Medya ve Toplum kitapçığımızda Beybin D. Kejanlıoğlu ile benim, Radyo ve Radyoculuk kitapçığımızda ise Nilüfer Timisi'ye ait yazılarda bu türden epeyce örnek verdik. Diğer yandan Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya başlıklı kitapçığımızdaki yazısında Ümit Atabek'in belirttiği gibi BİA da bu konuda önemli bir deneyim oluşturuyor. Nitekim bianet sayfasında yer alan bütün yazıları, fotoğrafları, BİA tarafından hazırlanan radyo programlarını ücretsiz olarak, ancak emeğe manevi saygıyı ifade eden (pazar-dışı) bir etik zorunluluk gereği BİA mahreçli olduklarını belirterek kullanabiliyorsunuz. Yani neyse ki her ürünün patentini alan zengin ülkeler firmalarının, yoksul ülkeler insanları üzerinde uyguladıkları bu yeni tip-sömürünün, düşünce/sanat ürünleri üzerinde bir tekele dönüşerek kazanmış olduğu boyutlara rağmen, sözünü ettiğimiz türde karşı/alternatif yönde umutlandırıcı gelişmeler de var.

Yeniden kitabımıza dönersem; Fikret İlkiz'in birinci baskımızda bulunmayan son yazısı "Yayın Yasakları: Sansür, Hukuk ve Haber" başlığı taşıyor ve konuyu 15 ile 20 Kasım 2003 tarihlerinde İstanbul'daki iki Sinagog ve HSBC Bankasına yönelik olarak gerçekleştirilerek onlarca sivilin ölümü, yüzlencesinin yaralanmasıyla sonuçlanan şiddet'in televizyonlarda gösteriminin yasaklanması örneği etrafında tartışıyor. İlkiz'e göre, "hazırlık soruşturmalarının selameti..." gerekçesiyle gündeme getirilerek, haklılaştırılmaya çalışılan ve televizyonların söz konusu "terör" olaylarıyla ilgili haberlerine yasak getiren İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi Kararı ile, Devlet Bakanlığı'nın aynı amaçla ve RTÜK aracılığıyla bütün televiz-

yonlarla yayın kuruluşlarına gönderdiği yasaklamanın hukuki dayanağı yok. Ayrıca böyle bir yasaklama bilgi edinme özgürlüğünün de ihlali demek. Dahası bu tür yasaklamalar yayınların “terörün amacına ulaşmasına hizmet etmek” gibi bir gerekçeyle de haklılaştırılmaz. Tam tersine, İlkiz’e göre, “terör ancak onun hakkında yeterince bilgi sahibi olunursa engellenebilir”. Ek olarak İlkiz, geçmişte benzer gerekçelerle verilen yasakları da tartışmaya açarak, bir alışkanlık haline gelen bu türden hukuka aykırılıkların 24 Kasım 2003 tarihinde kabul edilen 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu’nun uygulanmaya başlanmasından sonra iyice temelsizleştiğini söylüyor. Ancak burada yine benim araya girerek, gazetecinin özgürlük alanının sınırlarını dışarıdan çizen hukuk ile içerden çizen etik kurallar arasındaki gerilim ile, hukukun sağladığı özgürlük alanının, yukarıda her an yeniden tanımlamak zorunda olduğunu söylediğim etik kurullarla doldurulmasının önemine dikkat çekmek istiyorum. Neden mi? Söz konusu “terör” olayları sırasında, şiddeti gösterme biçimi nedeniyle Türkiye’deki yaygın medya malum etik ihlallerine yenilerini eklemişti de ondan. Tıpkı 1999 yazında Marmara Bölgesinin kuzeydoğusunu etkileyerek binlerce insanın hayatını kaybetmesine yol açan deprem sırasındaki hepimizin beynine kazınan kimi görüntüler gibi, bu son olaylarda da medya, etik olarak hayli sorunlu bir habercilik yaptı ve bu konuda alınmak gereken bir hayli yol olduğunu bir kez daha göstermiş oldu.

¹⁶ Bu konunun “can alıcı” bir yakıcılık kazandığı örneklerden birisi, en son çok pahalı olan Bati patentli AIDS ilaçları dolayısıyla gündeme gelmişti. Yoksul ülkelerdeki HIV+ taşıyan hastalar bu patent tekeli nedeniyle daha ucuza üretilip/satılabilecek olan ilaçlardan -patent alarak piyasaya çıkamadıkları için- yararlanmaktan alıkonuluyorlardı. Bu arada bu dipnot vesilesiyle, hem örneklediğim konudaki duyarlılığımın gelişmesine hem de, elinizdeki Önsöz’de etik ve politik sorumlulukla ilgili olarak vurgulamaya çalıştığım görüşlerin size bu biçimde ulaşmasına katkılarından ötürü *Tuğrul İlter’e* teşekkür etmek istiyorum.

Benim Medya, Etik, Hukuk başlıklı çalışmamızla ilgili olarak söyleyeceğim son şey de şu: Türkiye’de AB uyum yasaları çerçevesinde yaşanan “gönülsüz/zorunlu” demokratikleşme, haberleşme ve düşünce özgürlüğü ile bilgi edinme özgürlükleri anlamında getirdiği yeni düzenlemelerle medyanın ortamının demokratikleşmesinin önündeki hukuki sınırları genişletti. Ancak geçmiş deneyimlerden biliyoruz ki, bu genişleyen sınırlar, İlkiz’in son yazısında dikkatimizi çektiği gibi, “hukuka aykırıkların bir alışkanlığa dönüşmüş olduğu” Türkiye’de, çok fazla anlam ifade etmeyebiliyor. Yani uygulamanın nasıl olacağı çok önemli. Diğer yandan, bu eskisine göre sınırlarının genişlediğini söylediğim medya özgürlükleri alanının hukuka uygun uygulamalarla doldurulması gerektiği kadar, siyasal ve etik olarak doğru bir gazetecilikle de doldurulması gerekiyor. Oysa, ne yazık ki, bu yapılaşmış sorunu çözecek bir diğer “gönülsüz/zorunlu” reçete yok. Çünkü yaygın medyanın bu konudaki rekoru “medeniyetin sembolü” sayıp yüzümüzü döndüğümüz yerlerde de kötü.

Sonuç olarak ilk baskımızın Önsöz’ündeki sondan bir önceki cümlemin vurgusunu, yeni hukuki düzenlemelerin getirdiği iyimserlikle devletin sorumluluğundan, okuyucu ve gazeteci olarak bizlerin sorumluluğuna kaydırarak söylersem; “gazetecilerin, iletişim özgürlüğünün önünü açacak hukuksal düzenlemelerle, uygulamaların takipçileri olmaları gerektiği kadar, kendi etik/politik sorumluluklarının da takipçisi olmaları gerekiyor”. Ancak son cümlem aynı kalıyor: Gazetecilere her koşulda gece rahat uyku yok!